§1 Особливості розвитку українських земель наприкінці XVIII – на початку XX ст.

Перевірте себе

1. **Європейські зв'язки України в Ранній Новий час**: У цей період Україна активно розвивала дипломатичні, культурні та економічні зв’язки з Європою, особливо з Польщею, Литвою, Османською імперією та Московією. Козацька держава Богдана Хмельницького та Гетьманщина намагалися укласти союзи з європейськими державами задля підтримки в боротьбі проти Речі Посполитої та Московії. Європейські ідеї Ренесансу й Просвітництва впливали на освіту та культуру в Україні, сприяючи зростанню національної свідомості.
2. **Роль козацтва в історії України**: Козацтво стало провідною військово-політичною силою, захищаючи українські землі від іноземних загроз та борючись за автономію. Вони створили Козацьку державу, заклали основи демократичного управління, розвивали військову справу та сприяли формуванню української національної ідентичності.
3. **Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської та Австрійської імперій**: Українські землі поділилися між двома імперіями: Російською (Лівобережна Україна, Правобережна Україна, Слобожанщина, Південь) та Австрійською (Галичина, Буковина, Закарпаття). Російська імперія

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

жорстко централізувала українські землі, натомість Австрія дозволяла обмежену автономію, що сприяло розвитку українського культурного життя в Галичині.

4. **Модернізація та її вплив в Україні**: Модернізація – це процес суспільних, економічних і політичних змін, спрямованих на наближення до європейських стандартів. В Україні відбулися значні зміни: промисловий розвиток, інфраструктурні проекти, розширення освітніх можливостей, підвищення рівня урбанізації та формування модерного суспільства.
5. **Спільне та відмінне в модернізаційних процесах України і Західної Європи**: Подібно до Західної Європи, Україна зазнала індустріалізації та урбанізації, але під контролем імперій, що обмежувало її розвиток і незалежність. У Західній Європі модернізація сприяла становленню національних держав, тоді як в Україні цей процес відбувався під гнітом іноземних держав, що затримувало політичну самостійність.
6. **Особливості становлення індустріального суспільства в Україні**: Індустріалізація в Україні проходила переважно за рахунок іноземного капіталу та зацікавленості імперій у використанні ресурсів українських земель. Зростали металургія, вугільна промисловість на Донбасі та машинобудування, однак ці зміни нерідко ігнорували місцеві потреби.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

7. **Національне відродження**: Національне відродження – це процес відновлення національної ідентичності, мови, культури та свідомості українців, що розпочався в XIX столітті. Воно передбачало боротьбу за визнання української мови, розвиток літератури та формування українських наукових і освітніх інституцій.
8. **Зв'язок між модернізацією та націотворенням**: Модернізація посприяла поширенню освіти, наукових знань та культурного відродження, що активізувало процес націотворення в Україні. Індустріалізація та урбанізація сприяли формуванню політично активного середнього класу, що став основою для розвитку національної свідомості.

Запитання і завдання

1. **На які головні особливості модернізації України вказує О. Субтельний?**
Субтельний підкреслює дві головні особливості модернізації України. Перша – це відсутність власної держави в українців, що ускладнювало та стримувало процеси модернізації. Друга – специфіка перетворень, коли традиційне аграрне суспільство поступово перетворюється на індустріальне та постіндустріальне, слідуючи загальносвітовим тенденціям. Однак українська модернізація мала свої регіональні особливості та національні варіанти.
2. **Чому саме зосередження уваги на відсутності в українців власної держави і**

ЧИТЕЛЬКА-ДОМА.ORG

«панування неукраїнців у процесі модернізації» допомагають висвітлити «вирішальні моменти» в історії України кінця XVIII – початку XX ст.?
Відсутність української держави та панування неукраїнських еліт означали, що процес модернізації був спрямований іншими силами, які часто переслідували свої інтереси, а не інтереси українського народу. Це призвело до того, що модернізація в Україні відбувалася нерівномірно та з великим впливом зовнішніх факторів. Власне, такі умови створили своєрідне «мереживне» плетиво історії, де переплітаються національні прагнення українців і реалії імперських структур, що і визначило ключові моменти української історії в цей період.

§ 2 Наддніпрянська Україна в системі міжнародних відносин

Перевірте себе

1. **Як російсько-турецька війна 1806–1812 рр. вплинула на становище України?**
Після війни до Російської імперії були приєднані території Бессарабії, що розширило кордони Росії та посилило контроль над південно-західними українськими землями. Це сприяло подальшій інтеграції цих територій до імперії.
2. **Який відгук в Україні мала російсько-французька війна 1812 р.?**
Війна викликала патріотичний підйом серед

MATEMATIKA-DOMA.ORG

українців, багато з яких приєдналися до ополчення для захисту імперії від наполеонівських військ. Українці сприймали війну як можливість продемонструвати свою вірність та лояльність до Російської імперії.

3. **Які плани мав Наполеон щодо України?**
   Наполеон планував використати українські землі як плацдарм для подальших дій на Схід і як джерело продовольства для армії. Існують також відомості, що він розглядав можливість створення на території України автономного утворення під своїм протекторатом, аби послабити Росію.
4. **Якими мотивами керувалися українці, ідучи в ополчення?**
   Українці йшли до ополчення з почуттям патріотизму та лояльності до імперії, а також з надією на покращення свого становища та захисту рідних земель. Крім того, деякі прагнули здобути соціальні переваги чи матеріальні вигоди, обіцяні учасникам війни.
5. **Які наслідки для України мали події російсько-турецької війни 1828–1829 рр.?**
   Війна призвела до подальшого закріплення російського впливу на південних кордонах України та посилення присутності російської армії в регіоні. Це також сприяло розвитку чорноморського узбережжя та посиленню військової інфраструктури.
6. **Поясніть причини створення Азовського козацького війська.**
   Азовське козацьке військо було створене для захисту південних кордонів Російської

УКРЕМІТКА-DOMA.ORG

імперії від нападів османів та кримських татар. Воно мало виконувати прикордонну службу, а також забезпечувати оборону чорноморського узбережжя.

7. **Розкажіть про освоєння Кубані українськими козаками і селянами.**
Українські козаки та селяни переселялися на Кубань, щоб заселити ці території та зміцнити кордони Російської імперії на Кавказі. Кубань стала важливим центром української козацької культури, де зберігалися українські традиції, мова та побут.

Запитання і завдання

1. **Яке значення мало залучення українських полків у російсько-французьку війну 1812 р.?**
Залучення українських полків мало важливе значення для оборони Російської імперії. Українці, які брали участь в ополченні, сприяли зміцненню армії, яка протистояла військам Наполеона. Це також підкреслило лояльність українців до імперії, а участь в ополченні дозволила їм проявити себе як надійних захисників своєї батьківщини.
2. **Чи було виконано царські обіцянки щодо українських полків?**
На жаль, царські обіцянки щодо українських полків не були виконані в повному обсязі. Попри обіцянки покращення умов для українців, згодом ці полки не отримали значних привілеїв, а

MATEMATIKA-DOMA.ORG

будь-яка автономія чи особливий статус для українців не були реалізовані. Це викликало певне розчарування серед українських учасників війни.

§ 3-4 Соціально-економічний розвиток

Перевірте себе

1. **Які факти свідчать про кризу поміщицького господарства? З'ясуйте причини та спрогнозуйте наслідки цієї кризи.**
   Факти кризи поміщицького господарства включають зниження продуктивності праці кріпаків, зростання заборгованості поміщиків, занепад аграрних технологій та нездатність конкурувати з ринковою економікою. Причини кризи включають відсутність стимулів до праці в кріпосних селян, старі аграрні методи, відсутність інвестицій та економічну нерентабельність кріпацтва. Наслідком цієї кризи стало посилення настроїв щодо необхідності скасування кріпацтва, а також стимул до запровадження реформ і переходу до ринкових відносин в сільському господарстві.
2. **Які завдання мав на меті уряд, запроваджуючи військові поселення? Чи вдалося це досягти?**
   Мета запровадження військових поселень полягала в зменшенні витрат на утримання армії, підвищенні дисципліни серед селян та забезпеченні їх контролю державою. Однак цієї мети досягти не вдалося повною мірою.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Військові поселення призвели до численних конфліктів і повстань, оскільки селяни були обмежені у своїх правах та часто піддавалися жорсткому контролю. Замість підвищення ефективності, вони лише загострили соціальну напругу.

3. **Які зміни в сільському господарстві свідчать про зародження ринкових відносин?**
   Про зародження ринкових відносин свідчать поступова відмова від натурального господарства, розвиток товарного виробництва, поява орендної праці та використання найманих робітників. Також зростала кількість дрібних господарств, орієнтованих на виробництво товарів для продажу, а не лише для власного споживання. Це сприяло включенню сільського господарства в загальноімперську економіку і розвиток ринкових відносин.
4. • **Дайте визначення поняття «промисловий переворот».**
   Промисловий переворот – це перехід від ручної праці до машинного виробництва, який спричинив значні економічні та соціальні зміни. Він передбачав розвиток фабричного виробництва, впровадження нових технологій і розширення ринкових відносин. У результаті відбувався швидкий ріст продуктивності праці, урбанізація та зростання значення промислових центрів.
5. • **Назвіть прізвища найвідоміших українських підприємців – вихідців із селян.**

АТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Серед найвідоміших українських підприємців-вихідців із селян були Іван Харитоненко, засновник цукрової промисловості на Сумщині, та Терещенки, родина цукрозаводчиків, яка розвивала промисловість у Київській і Полтавській губерніях.

6. • **Чому соціально-економічна модернізація успішніше проходила на Півдні?**
Соціально-економічна модернізація успішніше проходила на Півдні України через вигідне географічне розташування регіону, наявність виходу до Чорного моря, розвиток портів і міжнародної торгівлі. Це сприяло припливу іноземного капіталу, будівництву залізниць і розвитку великих промислових центрів, таких як Одеса, Миколаїв та Кривий Ріг. Крім того, в регіоні швидко розвивалися видобувна та металургійна галузі.

Запитання і завдання

1. **Спираючись на поданий документ, охарактеризуйте становище селянства. Чи правомірно буде стверджувати, що стан кріпосних селян був майже рабським?**
Становище селянства в цьому періоді можна справедливо вважати близьким до рабського. Документ свідчить про те, що поміщики мали право на власний розсуд карати та виправляти кріпаків, що фактично надавало їм абсолютну владу над селянами. Кріпаки не могли самостійно захистити свої

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

права, а скарги на поміщиків обмежувалися суворими покараннями (навіть побиттям різками), що практично позбавляло їх можливості справедливого захисту. Відсутність особистої свободи та залежність від поміщиків наближала становище кріпосних селян до рабства.

2. **Які висновки можна зробити на порівняння становища селян доби Гетьманщини із становищем селян наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.?**
   У період Гетьманщини українські селяни мали відносно більшу свободу та могли розраховувати на певний захист своїх прав, оскільки Гетьманщина зберігала автономію в складі Речі Посполитої та Московської держави, де українські звичаї та місцеве право мали значення. Проте наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття, після ліквідації автономії Гетьманщини, становище селян значно погіршилося. Селяни стали кріпаками в Російській імперії, де не мали ніяких прав, і перебували під повним контролем поміщиків, що зробило їхнє становище наближеним до рабського. Це відображає посилення феодального гніту та втрату можливостей для захисту своїх інтересів.

§ 5 Початок національного відродження

Перевірте себе

1. **За яких умов і обставин розпочалося українське національне відродження?**

МАТЕМАТИКА-ДОМ.ORG

Українське національне відродження розпочалося в умовах загальної кризи феодально-кріпосницької системи та під впливом ідей Європейського Просвітництва і романтизму. Скасування автономії Гетьманщини та посилення русифікації в складі Російської імперії пробудили в українців прагнення зберегти свою мову, культуру та історію. Значну роль відіграли представники інтелігенції, які почали працювати над збереженням та розвитком української мови та культури.

2. **Визначте роль козацької старшини в історії України від кінця XVIII ст. до початку 40-х років XIX ст.**
Після ліквідації Гетьманщини козацька старшина здебільшого була інтегрована в російське дворянство, і її частина перейняла імперські інтереси. Однак деякі представники козацької старшини продовжували підтримувати українську культуру і традиції, сприяли формуванню нової української інтелігенції. Вони часто ставали меценатами, підтримували літературні та наукові проекти, що сприяло збереженню української ідентичності.
3. **Які ідеї пропагували кирило-мефодіївці?**
Члени Кирило-Мефодіївського товариства виступали за ідею рівності народів, свободи та незалежності. Вони пропагували ідею об’єднання слов’янських народів у федерацію вільних республік. Також кирило-мефодіївці виступали за скасування кріпацтва, за розвиток освіти і культури, за

МАТЕМАТИКА-ЗОШИ.ORG

демократичні реформи та автономію для України.

4. **Охарактеризуйте програмні документи товариства.**
Основним документом Кирило-Мефодіївського товариства була "Книга буття українського народу". У ній проголошувалися ідеї рівності, свободи, братерства слов'янських народів, скасування кріпацтва та встановлення демократичних свобод. Документ висловлював прагнення до автономії України у складі федерації слов'янських республік, що мало утвердити права українського народу та забезпечити його культурний розвиток.
5. **Назвіть найвідоміших представників Кирило-Мефодіївського братства.**
Серед найвідоміших представників Кирило-Мефодіївського братства були Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Василь Білозерський, Опанас Маркович. Вони відіграли важливу роль у формуванні української національної свідомості та розповсюдженні ідей братства.

Запитання і завдання

1. **Про які соціально-політичні процеси писав Є. Маланюк? Чому він бачив залишки козацько-гетьманської еліти «поза межами історії»?**
Є. Маланюк описував процеси втрати

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

національної самосвідомості та політичної активності української еліти після ліквідації Гетьманщини. Він бачив залишки козацько-гетьманської еліти «поза межами історії», оскільки після інтеграції в російське дворянство вони втратили зв'язок зі своїм народом та припинили боротьбу за українські інтереси. Ця еліта здебільшого прийняла імперські порядки, зрадивши свої національні корені та уникаючи політичної відповідальності за долю України.

2. **Даючи дуже жорстку оцінку нащадкам козацької старшини, яку важливу сторону їх діяльності початку XIX ст. Є. Маланюк випустив?**
Є. Маланюк дещо ігнорував або недооцінював той факт, що частина нащадків козацької старшини підтримувала українську культуру, меценатство та освітні проекти. Деякі представники старшини сприяли збереженню українських традицій, а їхня фінансова підтримка допомагала культурним діячам, зокрема в розвитку літератури, освіти та науки в Україні.
3. **Як ви розумієте висловлювання «Кобзарі – незгасне сумління нації»?**
Висловлювання означає, що творчість Тараса Шевченка та інших «кобзарів» стала моральним і духовним орієнтиром для українського народу. Шевченко своїми творами пробуджував національну свідомість, викривав несправедливість, боровся за права та свободу українців. «Кобзар» символізує невмирущу пам'ять,

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

совість і силу народу, який прагне до справедливості та незалежності.

4. **Чому появу Т. Шевченка Є. Маланюк порівнював з виверженням вулкана?**
Є. Маланюк порівнював появу Тараса Шевченка з виверженням вулкана через сильний, бурхливий вплив Шевченкової творчості на українське суспільство. Його поезія стала потужним поштовхом до національного відродження, пробудження української свідомості та прагнення до свободи. Як вулкан, Шевченко розірвав застій у свідомості народу, пробудивши його від байдужості до національної ідентичності та боротьби за свої права.

§ 7 Масонство і декабристи в Україні. Польський визвольний рух. Соціальні протести

Перевірте себе

1. **Яку роль відігравала діяльність масонських лож в Україні?**
Масонські ложі в Україні, які виникли в кінці XVIII – на початку XIX століття, пропагували ідеї свободи, рівності, братерства та соціальних реформ. Вони об’єднували інтелігенцію, представників дворянства та військових, котрі прагнули змін в імперії та підтримували розвиток української культури і просвітництва. Масони сприяли поширенню ідей автономії України та просвітництва, хоча їхня

МАТЕМАТІКА-DOMA.ORG

діяльність була обмежена через переслідування з боку російського уряду.

2. **Які події пов’язані з назвами: а) Південне товариство; б) Північне товариство; в) Товариство об’єднаних слов’ян? У яких роках вони існували і на що спрямовували свою діяльність?**

- **Південне товариство** (1821-1825) – таємна організація декабристів, що діяла на півдні Російської імперії (включаючи Україну). Очолюване Павлом Пестелем, товариство виступало за повалення самодержавства і встановлення республіки.
- **Північне товариство** (1821-1825) – діяло в Петербурзі. Прагнуло обмеження влади царя шляхом запровадження конституційної монархії або республіки.
- **Товариство об’єднаних слов’ян** (1823-1825) – організація, створена в Новограді-Волинському, яка прагнула об'єднання слов’янських народів у федерацію демократичних республік. Після приєднання до Південного товариства брало участь у підготовці декабристського повстання.

3. **Яке майбутнє відводилось Україні в проекті Конституції М. Муравйова та «Руській правді» П. Пестеля?**
У проекті Конституції Микити Муравйова передбачалося надання автономії Україні як частині федерації російських земель. У «Руській правді» Павла Пестеля, навпаки, планувалося централізоване управління з жорстким підпорядкуванням України

MATEMATIKA.DOVA.ORG

російському уряду, що фактично позбавляло Україну будь-якої автономії.

4. **Які події відбувалися в Україні під час повстання декабристів у Петербурзі? Яку роль відповідно до планів повстанців мав відіграти Чернігівський полк у разі успіху його виступу?**
   В Україні під час повстання декабристів у Петербурзі 1825 року відбулося повстання Чернігівського полку під керівництвом Сергія Муравйова-Апостола. За планом декабристів, Чернігівський полк мав підняти повстання проти самодержавства на півдні і розгорнути рух за підтримки місцевого населення, що могло поширити революцію по всій імперії. Однак повстання було швидко придушене.
5. **Якими причинами можна пояснити наявність в Україні російської та польської течій у суспільно-політичному русі?**
   Наявність цих течій пояснюється тим, що українські землі входили до складу Російської та частково Австрійської імперій, і політичні ідеї польських та російських рухів мали вплив на місцеве населення. Польська течія відображала прагнення польської шляхти та інтелігенції до відновлення Речі Посполитої, а російська течія впливала на інтелігенцію, яка підтримувала ідеї реформ і визволення з-під імперського гніту.
6. **Які наслідки для України мало польське повстання 1830–1831 рр.?**
   Після придушення польського повстання

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

1830-1831 років російський уряд посилив репресії проти польської шляхти та обмежив її привілеї. Це сприяло зросійщенню українських земель і скороченню польського впливу. Українські землі зазнали посиленого контролю, а політична та культурна діяльність була жорстко обмежена, що послабило національно-визвольний рух.

7. **Яких форм набував протест проти посилення соціального гніту?**
Протест проти соціального гніту набував різних форм, зокрема:

- **Селянські повстання** – наприклад, бунти селян проти поміщиків і військових поселень.
- **Таємні товариства** – такі як Кирило-Мефодіївське братство, що поширювало ідеї свободи, рівності та братерства.
- **Культурний спротив** – розповсюдження української мови та літератури, створення освітніх організацій, які допомагали зберігати українську ідентичність.

Запитання і завдання

1. **Порівняйте положення «Руської правди», у яких йдеться про ліквідацію кріпосного права та принципи організації міжнаціонального співжиття в майбутній демократичній державі. Чи згодні ви з proposition що Пестель не залишив повністю поза увагою національне питання?**

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

У «Руській правді» Пестель пропонує ліквідувати кріпосне право, визнаючи рабство «ганебною справою», що суперечить християнській моралі та правам людини. Це відображає прагнення до соціальної рівності, що було важливим елементом демократичного суспільства. Однак, щодо міжнаціонального співжиття, Пестель вважав, що всі народи в складі Російської імперії мають злитись у «російський народ», а всі племена ідентифікуватись як «російські». Будь-які федеративні або автономні устрої він вважав загрозою для держави та «найбільшим злом». Таким чином, він залишає поза увагою національне питання як право народів на самовизначення та збереження своєї ідентичності. Пестель фактично заперечує національну автономію, що виключає можливість розв'язання національних прагнень у рамках його ідей.

2. **Порівняйте пункти «Руської правди» і зміст Конституції М. Муравйова щодо розв’язання національного питання.**
У Конституції Микити Муравйова передбачалося федеративне устроєння Російської імперії, де окремі регіони (включно з Україною) мали отримати певну автономію. Муравйов визнавав право національностей на збереження певних особливостей і автономного управління, хоч і в межах єдиної імперії. Натомість «Руська правда» Пестеля категорично заперечує федералізм, оголошуючи його злочином. Пестель наполягає на єдиній

АКАДЕМІКА-ДОМ.ORG

централізованій державі, де всі нації повинні злитись в один «російський народ», що означає повне заперечення національної ідентичності і автономії для інших народів. Таким чином, Конституція Муравйова виглядає більш толерантною до національного питання, тоді як підхід Пестеля є жорстко централізованим та асиміляційним.

§ 8 Узагальнення до теми

Тематичне оцінювання

1. **Як називалась основна одиниця адміністративно-територіального поділу українських земель у складі Російської імперії на початку XIX ст.?**
   Відповідь: Губернія (В)
2. **Українські землі в середині XIX ст. входили до складу**
   Відповідь: Російської та Австрійської імперій (Г)
3. **Програма Кирило-Мефодіївського товариства передбачала**
   Відповідь: Повалення царизму, скасування кріпацтва, утворення федерації рівноправних слов'янських держав з українською республікою у її складі (Б)
4. **Найбільше місто України в складі Російської імперії в першій половині XIX ст. – це**
   Відповідь: Одеса (В)

МАТЕМАТИК-ДОМА.ORG

5. **Селянський виступ під проводом У. Кармелюка відбувався на**
   Відповідь: Поділлі (А)
6. **Візиткою української промисловості в кінці першої половини XIX ст. стало**
   Відповідь: Цукроваріння (А)
7. **Більшість українців у першій половині XIX ст. були задіяні в**
   Відповідь: Сільському господарстві (Б)

Дайте відповіді на запитання

1. **Чи можна кінець XVIII – початок XIX ст. вважати початком найтрагічнішого періоду в історії Наддніпрянської України?**
   Так, цей період можна вважати початком одного з найтрагічніших періодів в історії Наддніпрянської України. Після ліквідації Гетьманщини та Запорозької Січі українські землі повністю увійшли до складу Російської імперії, що призвело до втрати автономії, посилення кріпацтва, русифікації та утиску національної культури.
2. **Коли в Україні розпочався промисловий переворот? Розкажіть про його особливості на Наддніпрянщині.**
   Промисловий переворот в Україні розпочався у 1830–1840-х роках. На Наддніпрянщині він був пов’язаний із розвитком цукрової промисловості, зростанням міст і залізничного транспорту. Індустріалізація проходила здебільшого за рахунок іноземних інвестицій, що обмежувало можливості для розвитку національної промислової буржуазії.

MATEMATIK-DOMA.ORG

3. **Які зміни в економіці свідчили про зародження ринкових відносин?**
Поступовий перехід від натурального до товарного виробництва, зростання кількості підприємств, поширення найманої праці та збільшення виробництва продукції на продаж свідчили про зародження ринкових відносин. Це включало зростання ролі міст як центрів торгівлі та ремесла.
4. **За яких обставин було ліквідовано Задунайську Січ? Що ви знаєте про Азовське козаче військо?**
Задунайську Січ було ліквідовано в 1828 році, коли частина козаків перейшла на бік Російської імперії під час російсько-турецької війни. Азовське козаче військо було створене для оборони південних кордонів Російської імперії. Воно розміщувалося вздовж узбережжя Азовського моря і виконувало прикордонну службу.
5. **Яка роль у суспільно-політичному русі належала українському дворянству? З якої причини і як змінювалася ця роль?**
Українське дворянство спершу підтримувало імперські інтереси, але з часом частина дворянства стала на бік національно-визвольного руху, підтримуючи ідеї автономії та культурного відродження. Зростання національної свідомості та невдоволення політикою імперії сприяли залученню дворянства до українського руху.
6. **Чим можна пояснити наявність на Наддніпрянщині російської і польської**

АКАДЕМІКА-ДОМА.ORG

течій суспільно-політичного руху?
Це пояснюється тим, що Наддніпрянщина перебувала під контролем Російської імперії, а значна частина місцевої еліти мала польське походження. Російські ідеї поширювалися через державні установи та освіту, а польські – через місцеву шляхту, яка прагнула відновлення польської державності та впливу.

7. Заповніть таблицю «Народні рухи в Україні в першій половині XIX ст.»

Виступи	Дата	Місце виступу	Хід та результати
Військових поселень	1817-1857	Південна Україна	Рухи через важкі умови життя, спроби повстань, які придушувалися владою
Селян і козаків	1813-1835	Поділля (під проводом У. Кармалюка)	Тривале повстання проти поміщиків і гноблення; виступи придушені, але рух набув символічного значення

8. Проаналізуйте основні тенденції соціально-економічного розвитку

МАТЕМАТІКА-ДОМА.ORG

Наддніпрянської України в першій половині XIX ст.

Основні тенденції включали:

- **Зростання аграрного сектору та розвиток цукрової промисловості**. Україна стала центром виробництва цукру в Російській імперії.
- **Зародження ринкових відносин** – перехід від натурального господарства до товарного виробництва.
- **Урбанізація** – збільшення кількості міст і розвиток транспортної інфраструктури, особливо залізниць.

Особливості, що відрізняли Наддніпрянщину від Західної Європи:

- Індустріалізація в Україні проходила повільніше, і значна частина інвестицій надходила з Росії та Європи.
- Збереження кріпацтва до 1861 року гальмувало економічний розвиток.

9. Які процеси відбувалися в економіці України першої половини XIX ст?

- **Початок промислового перевороту** – поступовий перехід від ручної праці до машинного виробництва, особливо в цукровій промисловості на Правобережжі. Цукроваріння стало основою української промисловості, і Україна поступово перетворювалася на один із центрів цукрової галузі Російської імперії.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

- **Зародження ринкових відносин** – поширення товарного виробництва, перехід від натурального господарства до виробництва продукції для продажу. Це було особливо помітно у сільському господарстві, де почали вирощувати більше товарних культур, таких як цукровий буряк і пшениця.

- **Збільшення кількості підприємств та мануфактур** – розвиток промислових центрів та відкриття нових підприємств, таких як млини, текстильні фабрики, горілчані та тютюнові мануфактури. Це сприяло зростанню зайнятості та формуванню робітничого класу.

- **Інфраструктурний розвиток** – будівництво нових шляхів, розширення мережі доріг, а згодом і залізниць, що полегшило транспортування товарів і сприяло розвитку торгівлі.

- **Збереження та посилення кріпосного права** – незважаючи на економічні зміни, більшість селян залишалася кріпаками, що обмежувало їхню особисту свободу і можливості для економічної активності. Це стримувало розвиток підприємництва та ринку праці.

- **Роль іноземного капіталу** – значна частина інвестицій надходила з-за кордону (особливо з Росії та Західної Європи), що обмежувало формування національної української буржуазії.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

10. Якими мотивами керувалися представники різних суспільних верств України, коли брали участь у боротьбі з армією Наполеона?

Мотиви включали:

- **Патріотизм і лояльність до Російської імперії** – багато українців вважали участь у війні своєю обов'язком.
- **Соціальні та економічні вигоди** – участь у війні обіцяла певні привілеї та пільги для селян і дворян.

11. Охарактеризуйте стан та слабкі сторони українського суспільно-політичного руху на Наддніпрянщині.

Стан: Рух був на початковому етапі розвитку, обмежений середовищем інтелігенції. Основною ідеєю було культурне відродження та прагнення до автономії.

Слабкі сторони: Відсутність єдиної програми, нечисельність активних діячів, переслідування з боку імперської влади, відсутність широкої підтримки серед населення.

12. Охарактеризуйте початок національного відродження. Хто став його ідеологом і біля його витоків?

Національне відродження розпочалося з діяльності освіченої інтелігенції, яка виступала за збереження та розвиток української культури, мови, літератури. Біля

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

його витоків стояли діячі Кирило-Мефодіївського товариства, зокрема Тарас Шевченко, Микола Костомаров і Пантелеймон Куліш.

13. Охарактеризуйте програмні вимоги ідеологів Кирило-Мефодіївського товариства.

Кирило-Мефодіївське товариство виступало за:

- Скасування кріпацтва та самодержавства.
- Об'єднання слов'янських народів у федерацію вільних республік.
- Рівність і свободу для всіх верств населення.

14. Яке місце в національному русі належало Т. Шевченкові?

Тарас Шевченко відігравав ключову роль як поет, художник і громадський діяч, який розбуджував національну свідомість українців. Його твори викривали соціальну несправедливість, надихали народ до боротьби за свободу і справедливість, а також утверджували українську ідентичність.

§ 9 Соціально-економічне становище

Перевірте себе

1. **Яку роль відігравали реформи Марії-Терезії і Йосифа II у розвитку економічного й суспільного життя**

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Галичини та Буковини?
Реформи Марії-Терезії та Йосифа II мали важливий вплив на економіку та суспільне життя цих регіонів. Вони включали обмеження кріпацтва, розвиток шкільництва, реформу управління та поліпшення умов для селянства. Також була спроба покращити систему судочинства та створити умови для розвитку ремесел і торгівлі, що сприяло економічному зростанню Галичини та Буковини.

2. **Який вплив справили імператорські реформи на релігійне й культурне життя краю?**
Імператорські реформи сприяли релігійній толерантності, надавали більше прав греко-католицькій церкві, що зміцнювало позиції українців. Було підтримано розвиток української освіти та культури, зокрема, шляхом створення народних шкіл. Реформи також сприяли підвищенню ролі української інтелігенції та національної свідомості.
3. **Яким було національне та соціальне становище українського населення на початку XIX ст.?**
Українці в Галичині та Буковині залишалися переважно селянським населенням, яке перебувало в залежності від польських і австрійських землевласників. Соціальне становище було важким через кріпацтво та економічні утиски. Національно українці зазнавали дискримінації, обмежень у правах та доступі до освіти, що сповільнювало їх культурний розвиток.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

4. **У чому полягали причини соціальної боротьби?**
   Причини соціальної боротьби включали важкі умови життя селян, кріпосницький гніт, високі податки, відсутність прав та жорстке поводження з боку поміщиків. Ці фактори викликали невдоволення і змушували селян боротися за покращення своїх умов життя.
5. **Назвіть форми антикріпосницької боротьби на західноукраїнських землях.**
   Основними формами антикріпосницької боротьби були:

- Селянські повстання та бунти проти поміщиків.
- Втечі селян від поміщиків та перехід до опришків.
- Подання скарг до австрійських властей.
- Підтримка рухів за скасування кріпацтва та співпраця з представниками інтелігенції.

6. **Що ви знаєте про опришків і їх ватажка М. Штолюка?**
   Опришки були повстанцями, які діяли в Карпатах і боролися проти панської влади. Вони здійснювали напади на маєтки поміщиків та захищали інтереси селян. Михайло Штолюк був одним із відомих ватажків опришків на Буковині, який очолював загони повстанців, борючись проти панського гніту та несправедливості.
7. **Схарактеризуйте Лук'яна Кобилицю як селянського ватажка.**
   Лук'ян Кобилиця був відомим буковинським селянським ватажком, який

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

очолював повстання селян проти поміщиків і австрійської влади у 1840-х роках. Він захищав права селян, виступав за скасування кріпацтва та за поліпшення умов життя. Його діяльність символізувала боротьбу за соціальну справедливість і зробила його героєм серед українського народу.

Запитання і завдання

Керівники селянських виступів, як Лук'ян Кобилиця, часто стверджували, що існують документи про звільнення селян, які поміщики нібито приховують, щоб мотивувати селян до боротьби проти поміщицької влади. У випадку Л. Кобилиці він розповідав, що є «золотий патент», у якому зафіксовані права селян на свободу і землю. Такі твердження допомагали піднімати дух селян, викликали недовіру до поміщиків і сприяли поширенню чуток, що селянство має права, але їх утискають несправедливо.

Це був своєрідний спосіб створити моральне обґрунтування для протесту, адже в умовах гноблення і відсутності законних прав такі легенди і віра в «приховані» документи давали надію на можливі зміни та виправдовували виступи проти поміщиків.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

§ 10 Початок українського національного відродження

Перевірте себе

1. **Поясніть, чому саме греко-католицькі священники брали найактивнішу участь у поширенні української національної ідеї?**
   Греко-католицькі священники вважалися духовними лідерами українців Галичини та мали значний вплив на місцеве населення. Вони підтримували ідею збереження української мови та культури в умовах полонізації та русифікації. Крім того, Греко-католицька церква мала відносно незалежний статус від російської православної церкви, що дозволяло їй активно просувати національні ідеї та розвивати українську ідентичність.
2. **Наведіть приклади діяльності просвітницького товариства в Перемишлі.**
   У Перемишлі діяло просвітницьке товариство, яке займалося виданням української літератури, організацією шкіл для українців та підтримкою культурних ініціатив. Воно сприяло поширенню знань серед селян, видавало книги українською мовою та організовувало заходи, що допомагали зберігати українську культуру в умовах польського домінування.
3. **Хто такі «будителі»?**
   «Будителі» – це діячі національного відродження в Україні та інших країнах Центральної та Східної Європи, які

ГДЗ-ДОМА.ORG

прагнули пробудити національну свідомість народу. Вони займалися просвітницькою діяльністю, поширювали національні ідеї, виступали за відродження мови, культури та історичної пам'яті своїх народів.

4. **Визначте історичне значення діяльності «Руської трійці».**
   «Руська трійця» – об'єднання українських письменників і просвітителів у Галичині (зокрема, Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича та Якова Головацького), які прагнули популяризувати українську мову та культуру. Їхня діяльність, особливо видання альманаху «Русалка Дністровая», стала важливим кроком у формуванні національної свідомості українців у Галичині.
5. **Яку роль відіграв М. Шашкевич у національному відродженні?**
   Маркіян Шашкевич був лідером «Руської трійці» та сприяв поширенню української мови і культури серед галицьких українців. Він активно виступав за використання української мови в літературі та освіті, організовував культурні заходи і боровся проти полонізації. Шашкевич став символом національного відродження у Галичині.
6. **Чи погоджуєтесь ви із твердженням, що поява «Русалки Дністрової» стала важливою віхою в українському національному відродженні, національно-визвольному русі?**
   Так, «Русалка Дністровая» стала важливою віхою в українському національному

МАТЕМАТИКА-ROMI.ORG

відродженні. Це видання було першим альманахом українською мовою в Галичині, що популяризувало українську літературу та ідентичність. Воно надихнуло наступні покоління діячів на боротьбу за національні права, культуру та самовизначення українців.

Запитання і завдання

1. **Що спільного й відмінного в ролі православного духовенства в Наддніпрянщині і греко-католицького в Західній Україні?**
   Спільне: Обидва духовенства відігравали важливу роль у збереженні національної культури, мови та традицій. Вони служили центрами освіти та просвітництва і прагнули підтримати національну ідентичність українців у своїх регіонах.

   Відмінне: Православне духовенство в Наддніпрянщині було під контролем Російської православної церкви та імперської влади, що часто обмежувало його можливості у підтримці українського національного руху. Натомість греко-католицьке духовенство в Західній Україні, хоча й було частиною католицької церкви, мало більше автономії і свободи для підтримки національного відродження, особливо в Галичині, де греко-католицька церква активно сприяла розвитку національної свідомості.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

2. **Охарактеризуйте вплив на національно-визвольний рух в Україні православного і греко-католицького духовенства.**
Православне духовенство: Його вплив на національно-визвольний рух у Наддніпрянщині був обмеженим через контроль Російської імперії. Однак деякі представники православного духовенства все ж підтримували українські культурні ініціативи, такі як освітні проекти та діяльність Кирило-Мефодіївського товариства. В цілому, можливості православного духовенства були обмежені русифікацією і тиском імперської влади.

Греко-католицьке духовенство: Греко-католицька церква мала значний вплив на національно-визвольний рух у Західній Україні. Священники виступали за права українців, підтримували розвиток української мови, культури та освіти, а також сприяли пробудженню національної свідомості серед населення. Видатні діячі, такі як «Руська трійця» (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький), були тісно пов’язані з греко-католицькою церквою і сприяли підйому національного відродження.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

§ 11 Національно-визвольний рух у період Європейської революції 1848–1849 рр.

Перевірте себе

1. **Поясніть термін «Весна народів».**
   «Весна народів» – це серія революцій, що охопили Європу в 1848–1849 роках. Вони були спрямовані на здобуття національної незалежності, демократичних прав і соціальних реформ. У цих революціях брали участь різні народи, включаючи українців, які прагнули більшої автономії, свободи та політичного представництва.
2. **Висвітліть основні події національно-визвольного руху 1848 р. у Галичині.**
   У 1848 році в Галичині відбулося створення першої української політичної організації – Головної руської ради. Відкрито Народний дім у Львові, засновано першу українськомовну газету «Зоря Галицька». Українці виступали за визнання української мови в освіті та адміністрації, скасування кріпацтва та поділ Галичини на українську і польську частини.
3. **Охарактеризуйте діяльність Головної руської ради.**
   Головна руська рада була першою українською політичною організацією в Галичині, створеною для захисту прав українців. Вона займалася поширенням національних ідей, підтримкою української освіти і культури, домагалася адміністративного поділу Галичини та вимагала визнання української мови. Рада видавала «Зорю Галицьку», яка стала важливим інструментом для підвищення національної свідомості.
4. **У чому принципова відмінність між Головною руською радою та**

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Центральною радою народовою?
Головна руська рада представляла українські інтереси в Галичині та виступала за права українців, тоді як Центральна рада народова була польською організацією, що відстоювала інтереси польської громади. Головна руська рада прагнула до поділу Галичини на українську і польську частини, а польська Центральна рада народова виступала проти такого поділу і не підтримувала вимог українців.

5. **Поясніть причини українсько-польського протистояння в Галичині.**
Причини протистояння між українцями та поляками в Галичині включали соціально-економічну нерівність, адже більшість земельної аристократії була польською, тоді як українці складали переважно селянство. Польська інтелігенція та шляхта прагнули зберегти політичний і культурний контроль над Галичиною, тоді як українці боролися за свої права, визнання української мови і культури, а також за поділ Галичини для зменшення польського домінування.
6. **Чому для українців важливо було здійснити поділ Галичини?**
Поділ Галичини на українську і польську частини був важливий для українців, оскільки вони прагнули забезпечити власне політичне та культурне представництво і захистити свої права. Польська шляхта домінувала в адміністрації, що призводило до утиску української культури та мови. Поділ міг би забезпечити українцям більше

МАТЕМИТКА-ДОМА.ORG

самоврядування і можливість розвивати національну освіту та культуру.

7. **Чому діячі чеського та словацького рухів так щиро переймалися українськими проблемами?**
   Діячі чеського та словацького національних рухів підтримували українців, оскільки їхні народи також перебували під гнітом імперій і прагнули автономії та культурних прав. Спільність проблем і бажання зберегти національну ідентичність зближували українців із чехами та словаками. Вони вважали, що допомога один одному може сприяти зміцненню всіх слов'янських народів у боротьбі за права.
8. **Коли і за яких обставин відбулося збройне повстання у Львові?**
   Збройне повстання у Львові відбулося у листопаді 1848 року, під час революційних подій «Весни народів». Повстання почалося внаслідок зростання соціального та національного невдоволення, спричиненого тиском австрійської влади. Австрійська армія придушила повстання, що призвело до погіршення становища українців та посилення контролю над Галичиною.
9. **Визначте напрямки діяльності українських депутатів в австрійському парламенті.**
   Українські депутати в австрійському парламенті виступали за такі основні напрямки:

- **Скасування кріпацтва** і поліпшення умов для селянства.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

- **Визнання української мови** в освіті, судочинстві та адміністрації.
- **Поділ Галичини на українську і польську частини** для захисту прав українців.
- **Захист національних прав українців** та сприяння розвитку української культури і освіти.

Запитання і завдання

1. **Порівняйте погляд на історію українського народу членів Головної руської ради і польської національної меншини в Галичині.**
   Члени Головної руської ради вважали український народ окремим і самобутнім, з правом на власну історію, мову та культуру. Вони прагнули відновлення та розвитку української національної ідентичності та виступали за адміністративний поділ Галичини, щоб захистити права українців від польського домінування. Натомість польська національна меншина (зокрема, Центральна рада народова) розглядала українців як частину своєї історичної спадщини, заперечуючи українцям право на окрему національність. Поляки прагнули зберегти контроль над усією Галичиною і не підтримували ідею адміністративного поділу, вважаючи Галичину польською землею.
2. **Дайте оцінку програмним засадам Головної руської ради.**
   Програмні засади Головної руської ради

MATEMATIKA-DOMA.ORG

були важливим кроком для українського національного відродження в Галичині. Основні вимоги ради включали визнання української мови, розвиток української освіти, захист селянських прав і поділ Галичини на українську та польську частини. Ці засади сприяли формуванню національної свідомості, підтримували культурний розвиток українців і підкреслювали їхні права як окремого народу. Головна руська рада стала першою українською політичною організацією в Галичині, що мала чітку програму, орієнтовану на інтереси українців.

§ 13 Узагальнення до теми

Тематичне оцінювання

1. **Королівство Галичини і Лодомерії – це**
   Відповідь: Коронний край Австрії, у якому майже половину населення становили українці, а адміністративним центром був Львів (Б).
2. **Більшість українців Австрійської імперії жили в**
   Відповідь: Сільській місцевості (А).
3. **Переважна більшість галицьких українців за віросповіданням були**
   Відповідь: Греко-католики (Б).
4. **Укажіть очільників громадсько-культурного руху «Руська трійця».**
   Відповідь: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький (Г).

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

5. **Вагомим прикладом активної громадсько-політичної діяльності Головної руської ради є**
   Відповідь: Видання «Зорі Галицької», відкриття кафедри української мови та літератури у Львівському університеті (А).
6. **Поділ Галичини на українську та польську частини (тобто на окремі коронні краї) в 1848 р. був головною вимогою**
   Відповідь: Головної руської ради (В).
7. **Таке рішення щодо Л. Кобилиці ухвалено, оскільки він**
   Відповідь: Підбурював селян до повстання (А).
8. Прочитайте уривок із праці відомого українського історика та громадського діяча М. Грушевського.
   Відповідь: А. Реформами Марії-Терезії та Йосифа II 1770–1780-х рр.

Дайте відповіді на запитання

1. **Визначте особливості економічного розвитку західноукраїнських земель.**
   Західноукраїнські землі залишалися переважно аграрними, зосередженими на сільському господарстві та видобувній промисловості (соляні шахти, лісозаготівля). Регіон був економічно відсталим і розглядався Австрійською імперією як джерело сировини та ринок збуту.
2. **Яким було національне та соціальне становище українців в Австрійській імперії?**

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Українці були переважно селянами та зазнавали соціального і національного гніту. Польська шляхта та адміністрація домінували в суспільному житті Галичини, що обмежувало можливості українців.

3. **Назвіть найбільші селянські виступи в Галичині, на Буковині та в Закарпатті.**
   Найбільші виступи: повстання під проводом Лук'яна Кобилиці на Буковині та інші селянські бунти проти феодального гніту в Галичині та Закарпатті.
4. **Коли на західноукраїнських землях скасували кріпосницьке право? За яких обставин?**
   Кріпосне право було скасоване в 1848 році під час революції в Австрійській імперії. Це сталося внаслідок вимог революційних рухів і масових селянських виступів.
5. **Чому провідну роль на початковому етапі національного відродження в Західній Україні відігравали греко-католицькі священники?**
   Греко-католицькі священники мали великий авторитет серед українців і були носіями національної культури, оскільки Австрія підтримувала їх як противагу польській шляхті.
6. **Коли і за яких обставин відбулося Львівське збройне повстання?**
   Повстання відбулося у 1848 році під час «Весни народів». Це було пов'язане з революційними подіями в Австрійській імперії та прагненням змін з боку різних суспільних груп.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

7. **Чим були викликані реформи Марії-Терезії та Йосифа II? У чому їх суть?**
Реформи були спричинені необхідністю модернізації та ослабленням влади феодалів. Вони включали обмеження кріпацтва, покращення умов для селян та запровадження освітніх реформ.
8. **Охарактеризуйте висновок: «Феодально-кріпосницький лад і жорстка влада в Австрійській імперії гальмували розвиток економіки і культури Західної України, перетворювали її в колоніальний придаток».**
Австрійська влада використовувала Західну Україну як джерело сировини і робочої сили, обмежуючи економічний розвиток і зберігаючи кріпацтво, що пригнічувало українське населення.
9. **З яких розділів складалася альманах «Русалка Дністровая»? Розкажіть про зміст.**
Альманах містив поезію, прозу та фольклорні матеріали, які підкреслювали національну самобутність українців та закликали до збереження мови і культури.
10. **Що спільного й відмінного було в наддніпрянському та західноукраїнському визвольному русі?**
Спільне: обидва рухи були спрямовані на захист національних прав та культурну самобутність.
Відмінне: Наддніпрянщина перебувала під контролем Російської імперії, а Західна Україна – Австрійської, що визначало різні умови та методи боротьби.

УЛЕМАТКА-DOMA.ORG

11. **Охарактеризуйте українсько-польське та українсько-угорське відносини в Західній Україні під час революції 1848 р.**
Українці вимагали поділу Галичини, що викликало опір польської шляхти. Відносини з угорцями були напруженими через спроби угорської влади контролювати Закарпаття, де мешкало українське населення.
12. **Якими були основні вимоги програми діяльності Головної руської ради, на основі яких сформувалися її програми? Обґрунтуйте (чи заперечте) їхню відповідність тогочасній ситуації.**
Основні вимоги: визнання української мови, поділ Галичини, скасування кріпацтва. Ці вимоги відповідали прагненням українців та потребам національного розвитку.
13. **У чому, на вашу думку, полягали досягнення та невдачі українського національного руху в 1848–1849 рр.?**
Досягнення: створення Головної руської ради, видання «Зорі Галицької», підвищення національної свідомості.
Невдачі: нездійснений поділ Галичини, недостатня підтримка реформ з боку австрійської влади.

§ 14 Особливості розвитку культури. Освіта та наука

Перевірте себе

1. **Що гальмувало розвиток культури, а що сприяло її поступу?**
Розвиток культури гальмували кріпацтво,

МАТЕМИКА-ДОМА.ORG

цензура, русифікація та обмеження прав українців. Поступ культури сприяли національне відродження, діяльність просвітників, підтримка інтелігенції та виникнення освітніх і культурних товариств.

2. **Охарактеризуйте стан освіти в Україні в першій половині XIX ст.**
   Освіта була обмежена і переважно доступна для дворянства. Система освіти була під контролем Російської імперії, де більшість навчання велося російською мовою. Українські навчальні заклади були рідкісними, але діяльність окремих діячів та просвітницьких товариств сприяла підвищенню рівня освіти.
3. **Дайте оцінку урядовій політиці щодо освіти в Україні. Чим вона визначалася?**
   Урядова політика Російської імперії була спрямована на русифікацію та обмеження української мови й культури в освіті. Ця політика визначалася прагненням інтегрувати українські землі в імперію, уніфікувати систему освіти та контролювати українське населення.
4. **Заповніть таблицю «Розвиток науки в Україні в першій половині XIX ст.»**

Діячі	Внесок у розвиток науки
Михайло Остроградський	Видатний математик, зробив значний внесок у розвиток математичного аналізу і механіки.

МАТЕМАТИКА-ДОМ.ORG

Діячі	Внесок у розвиток науки
Тимофій Осиповський	Математик, автор підручника з геометрії, що був популярним у навчальних закладах Російської імперії.
Михайло Максимович	Історик, фольклорист, ботанік; перший ректор Київського університету, досліджував українську культуру.
Микола Костомаров	Історик, етнограф, один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства, досліджував історію України.
Микола Маркевич	Історик, етнограф і письменник, перший український історик, який написав "Історію Малоросії".

5. **Розкажіть про початок становлення культурно-освітніх закладів.**
На початку XIX ст. в Україні почали з’являтися перші культурно-освітні заклади, такі як Харківський і Київський університети, гімназії та училища. Важливу роль у становленні цих закладів відіграли просвітницькі товариства та підтримка місцевої інтелігенції. Ці заклади стали

МАТЕМА.ORG

осередками розвитку науки, культури та підвищення рівня освіти.

Запитання і завдання

1. **Які особливості культурного розвитку України виокремлює Г. Скрипник?**
   Г. Скрипник виокремлює такі особливості культурного розвитку України, як збереження національної ідентичності, розвиток народної творчості, мови та літератури в умовах бездержавності. Він також підкреслює важливість діяльності інтелігенції, яка сприяла відродженню української культури, а також роль культурних і освітніх товариств, що допомагали поширювати національні ідеї.
2. **Що, на вашу думку, попри складні умови бездержавного існування українців сприяло поступу їхньої культури?**
   Поступу української культури сприяли:

- **Народна творчість та традиції**, які зберігалися серед простого люду і передавалися з покоління в покоління.
- **Діяльність інтелігенції**, яка працювала над відродженням мови, літератури та історії, створювала наукові праці та популяризувала національні ідеї.
- **Підтримка греко-католицької церкви в Західній Україні**, яка сприяла розвитку освіти та збереженню національної самобутності.
- **Розвиток освітніх закладів** і культурних товариств, які ставали осередками

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

поширення національних ідей та підвищення рівня освіченості українців.
- **Взаємодія з іншими слов'янськими народами**, що підтримували боротьбу за національні права та сприяли культурному обміну.

§ 15 Розвиток української літератури

Перевірте себе

1. **Чим фольклор і усна народна творчість сприяли розвитку літератури?**
Фольклор та усна народна творчість стали основою для національної літератури, адже вони зберігали народну мову, образи, сюжети та моральні цінності українців. Багато письменників надихалися народними казками, піснями та легендами, що сприяло формуванню самобутньої української літератури з національними мотивами.
2. **Кому з українських письменників належать ці твори?**

- «Гайдамаки» – Тарас Шевченко
- «Маруся» – Григорій Квітка-Основ’яненко
- «Енеїда» – Іван Котляревський
- «Кавказ» – Тарас Шевченко
- «Конотопська відьма» – Григорій Квітка-Основ’яненко
- «Пан та Собака» – Тарас Шевченко
- «Наталка Полтавка» – Іван Котляревський

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

- «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – Панас Мирний (цей твір не зазначено у завданні, але наведено для контексту)
- «Ведмежий суд» – Леонід Глібов

3. **Стисло охарактеризуйте один із творів українських письменників цього періоду. Порівняйте нову українську літературу з літературою XVII–XVIII ст. Що нового з'явилося в літературі?**
   Наприклад, «Енеїда» Івана Котляревського є першим твором, написаним живою українською мовою, у якому герої стародавнього Риму перетворені на козацьких воїнів. Порівняно з літературою XVII–XVIII ст., яка була переважно релігійною та церковною, нова українська література мала більш світський характер, використовувала живу народну мову та зображувала реалії українського побуту і культури.
4. **Обґрунтуйте тезу: творчість Т. Шевченка – вершине явище вітчизняної літератури.**
   Тарас Шевченко створив глибокі, патріотичні твори, які пробуджували національну свідомість українців і викривали соціальну несправедливість. Його поезія піднімала питання свободи, боротьби за права народу, зберігала українську мову та культуру, надихаючи майбутні покоління. Завдяки емоційній силі та патріотичному змісту, творчість Шевченка стала фундаментом української літератури і символом національного відродження.

MATEMATIKA.DOMA.ORG

Запитання і завдання

Чому, на вашу думку, творчість і громадсько-політична діяльність Т. Шевченка, К. Куліша та їхніх однодумців викликали таку гостру реакцію до неприйняття, подекуди навіть з боку російських діячів культури?

Творчість і громадсько-політична діяльність Тараса Шевченка, Куліша та їхніх однодумців викликали гостру реакцію через їхній патріотичний та антисамодержавний характер. Ці діячі використовували свою творчість для викриття соціальної несправедливості, критикували царську владу і русифікацію, виступали за національне відродження українців, їхню свободу та збереження культури і мови.

Російські діячі, навіть з культурного середовища, бачили в їхній діяльності загрозу єдності імперії, яку вони уявляли як неподільну, з домінуванням російської культури. Шевченко і його однодумці піднімали питання національної ідентичності українців, що було неприйнятним для тих, хто підтримував імперську ідеологію. Їхні ідеї порушували зручні для імперії стереотипи про українців як частину «російського світу» і надихали народ на прагнення до свободи та самобутності.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Таким чином, гостре неприйняття пояснюється страхом перед тим, що національні рухи могли підірвати основи Російської імперії, а творчість Шевченка та його однодумців була інструментом культурного опору, що пробуджував національну свідомість і викликав підтримку серед українців.

§ 16 Розвиток українського мистецтва

Перевірте себе

1. **Чому театр у Полтаві відіграв провідну роль у становленні театрального мистецтва в Україні?**
   Театр у Полтаві був одним із перших професійних театрів на українських землях і став важливим осередком розвитку національної драматургії. Тут ставилися вистави українською мовою, що сприяло популяризації української культури та літератури. Іван Котляревський, автор «Наталки Полтавки», зробив великий внесок у розвиток українського театру, поставивши основи для його національної ідентичності.
2. **Чим прославився Остап Вересай?**
   Остап Вересай був відомим українським кобзарем і бандуристом. Він прославився своїми виступами, під час яких виконував українські народні думи і пісні, зберігаючи та поширюючи традиції кобзарства. Його творчість сприяла збереженню народної

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

пам'яті та пробуджувала національну свідомість.

3. **Визначте особливості розвитку української архітектури в першій половині XIX ст.**
   Архітектура першої половини XIX століття в Україні поєднувала елементи класицизму з національними мотивами. У цей період будувалися церкви, адміністративні та освітні заклади, які часто відображали місцеві традиції. Багато споруд створювалися за зразками європейських стилів, але з елементами українського бароко, що надавало їм унікального вигляду.
4. **Поясніть, у чому полягали досягнення професійного музичного мистецтва в Україні.**
   Досягнення полягали в розвитку професійних хорів, оркестрів та популяризації українських народних пісень. З’являлися перші музичні школи, а композитори, як-от Микола Лисенко, почали використовувати народні мотиви в класичних музичних творах, що заклало основу для розвитку національної музичної культури.
5. **Назвіть українських художників першої половини XIX ст. Які їхні картини вам відомі?**
   Відомі художники цього періоду включають Тараса Шевченка («Катерина», «Селянська родина»), Василя Тропініна («Дівчина з Поділля») та Івана Сошенка. Їхні роботи

MATEMATIKA-DOMA.ORG

відображають життя українського народу, культуру і побут.

6. **Назвіть твори Т. Шевченка, які вам найбільше подобаються. Поясніть чому.**
Наприклад, «Катерина» – це картина, яка розкриває важку долю української жінки та глибоко відображає соціальні проблеми того часу. Твір викликає сильні емоції і підкреслює майстерність Шевченка як художника, який вмів передати складні переживання через образи.

Запитання і завдання

1. **Схарактеризуйте творчість Т. Шевченка як художника.**
Тарас Шевченко був талановитим художником і одним з перших українських митців, який використовував образотворче мистецтво для передачі соціальних і національних проблем свого часу. У своїх картинах він часто зображував життя простих людей, їхні страждання і національну боротьбу, а також український побут і природу. Його роботи, такі як «Катерина», «Селянська родина», «Циганка-ворожка», поєднують емоційність і реалізм, виразно передають характерні риси української культури і традицій. Шевченко працював у різних жанрах, зокрема портретах, жанрових сценах і пейзажах, та досяг майстерності у гравюрі.
2. **Наскільки важливим було видання «Живописна Україна»?**
Видання «Живописна Україна» було надзвичайно важливим для збереження

MATEMATIKA-DOMA.ORG

української культурної спадщини та підвищення національної свідомості. У цьому альбомі Шевченко зобразив сцени з українського життя, побуту, архітектури та історичні місця. «Живописна Україна» стала першим візуальним зібранням, яке знайомило широкий загал з культурою і традиціями України, сприяючи формуванню національної ідентичності та привертаючи увагу до українського народу і його історії.

§ 17 Повсякденне життя. Практичне заняття

Запитання і завдання

3. **Визначте особливості національної кухні. Назвіть нові страви, які з'явилися в першій половині XIX ст.**
Українська національна кухня характеризувалася багатством страв із продуктів, які легко вирощували на місцевих землях, зокрема злакових, овочів, м'яса та риби. Традиційні страви включали борщ, вареники, галушки, квашену капусту, та різні каші. У першій половині XIX ст. новими популярними стравами стали картопляні страви, оскільки картопля почала широко вирощуватися. З'явилися також страви із буряка та інших овочів, як-от буряковий борщ, та десерти, наприклад, медівник і вергуни.
4. **Опишіть типове українське житло.**
Типове українське житло (хата) будувалося з дерева, глини або саману і мало

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

солом'яний дах. Хата зазвичай була біленька, з маленькими вікнами, часто прикрашена розписами чи візерунками навколо вікон і дверей. Усередині було традиційне українське розміщення печі, яка займала центральне місце, дерев'яні лави вздовж стін, і великий стіл для спільних прийомів їжі.

5. **У чому суть соціально-побутових суперечностей між містом і селом? Яку роль у їх загостренні відігравали відмінності в національному складі міста й села?**
   Суперечності між містом і селом полягали у відмінностях у способі життя, соціальному статусі та економічних можливостях. Міське населення, яке часто складалося з польських або єврейських купців і ремісників, мало більше доступу до освіти та торгівлі. Село ж було переважно українським, аграрним і менш заможним. Ці відмінності створювали напругу між селянами та міськими жителями, які часто не розуміли і навіть зневажали спосіб життя один одного.
6. **Назвіть відомі вам особливості повсякденного життя представників національних меншин, які жили в Україні (греків, болгар, євреїв, росіян, татар та ін. – на вибір).**

- **Євреї**: Жили переважно в містечках, займалися ремеслом, торгівлею, часто були крамарями або власниками майстерень. Єврейська громада мала свої традиційні школи (хедери) та синагоги.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

- **Кримські татари**: Жили в Криму, займалися садівництвом, виноградарством, розводили худобу. Їхні оселі відрізнялися архітектурою, а побут включав унікальні традиції ісламської культури.
- **Греки**: Оселилися здебільшого на півдні України, займалися рибальством, торгівлею та виноробством. Їхні поселення мали грецькі церкви, а культура зберігала грецькі звичаї та мову.

§ 19 Узагальнення до теми

Тематичне оцінювання

1. **У першій половині XIX ст. вищу освіту (у тому числі й духовну) в Україні можна було здобути в університетах**
   Відповідь: Харкова, Києва, Львова, Одеси, Чернівців та Київській духовній академії (В)
2. **Назвіть автора зображеної картини.**
   Відповідь: В. Боровиковський (Б)
3. **У яких містах України в першій половині XIX ст. були ліцеї?**
   Відповідь: Харкові, Ніжині, Кременці (Б)
4. **Декоративно-пейзажний парк «Софіївка» було створено в**
   Відповідь: Умані (В)
5. **Професійні театральні трупи, які ставили п'єси на українську тематику, зокрема драматичні твори І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка, у першій половині XIX ст. існували в**
   Відповідь: Харкові та Полтаві (Б)

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

6. **Хто був автором серії малюнків «Живописна Україна»?**
   Відповідь: Т. Шевченко (А)
7. **А. Шут, І. Крюковський, Ф. Гриценко (Холодний), О. Вересай – це**
   Відповідь: Відомі в першій половині XIX ст. кобзарі, бандуристи, лірники (Г)

Дайте відповіді на запитання

1. **Як на розвиток науки та освіти вплинув промисловий переворот?**
   Промисловий переворот сприяв розвитку технічних і природничих наук, оскільки виникла потреба в кваліфікованих фахівцях. Збільшилася кількість навчальних закладів, де готували інженерів та інших спеціалістів для промисловості.
2. **Які зміни відбувалися в театральному мистецтві України?**
   Розвивалися професійні театри, зокрема в Харкові та Полтаві, де ставилися п'єси українською мовою. Театральні вистави часто мали патріотичну і соціальну тематику, популяризуючи українську культуру.
3. **Іменами яких виконавців збагатилося кобзарське мистецтво?**
   Відомими кобзарями були Остап Вересай, Андрій Шут, Федір Гриценко (Холодний) та Іван Крюковський.
4. **У якому архітектурному стилі розбудовувалися українські міста?**
   Переважав класицизм, але також використовували елементи українського бароко.

АКТЕНИКА-ДОМА.ORG

5. **Назвіть українських художників першої половини XIX ст. Які їхні картини вам відомі?**
   Відомі художники: Тарас Шевченко («Катерина»), Василь Тропінін («Дівчина з Поділля»), Іван Сошенко («Портрет Тараса Шевченка»).
6. **Визначте роль Т. Шевченка в розвитку української культури.**
   Тарас Шевченко став символом національного відродження, через свої поезії та картини пробуджував національну свідомість українців і сприяв збереженню української культури.
7. **У яких умовах розвивалася українська культура в першій половині XIX ст.?**
   Українська культура розвивалася в умовах русифікації та політичних утисків, що змушувало діячів культури вести боротьбу за збереження мови та традицій.
8. **Які обставини сприяли, а які гальмували розвиток культури, освіти й науки?**
   Сприятливі обставини: підтримка культурного руху інтелігенцією, розвиток просвітницьких товариств. Гальмували розвиток: політика русифікації, цензура, відсутність державної підтримки.
9. **Розкрийте значення понять:**

- **Освіта** – процес навчання і виховання, який формує знання, вміння та навички.
- **Наука** – систематичне дослідження природи, суспільства та мислення.
- **Література** – художні твори, що відображають життя, думки та почуття народу.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

- **Фольклор** – народна творчість, що включає пісні, казки, легенди та звичаї.
- **Архітектура** – мистецтво проектування і будівництва будівель та інших споруд.
- **Музика** – мистецтво звукових композицій, що виражає емоції та ідеї.
- **Живопис** – зображення на площині за допомогою фарб, що передає образи та настрій.
- **Скульптура** – мистецтво створення об'ємних зображень із різних матеріалів.
- **Традиційно-побутова культура** – культура, що включає звичаї, побутові предмети, традиційний уклад життя народу.

10. Складіть у зошиті порівняльну таблицю «Освіта в Україні першої половини XIX ст. під владою Російської та Австрійської імперій».

Освіта	Російська імперія	Австрійська імперія
Початкова школа	Обмежена, переважно російською мовою, зосереджена в містах	Більш доступна, засновувалися школи при церквах, інколи українською мовою
Середня школа	Навчання російською мовою, обмежений	Доступніші для українців, але навчання здебільшого

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Освіта	Російська імперія	Австрійська імперія
	доступ для українців	польською чи німецькою мовами
Вища школа	Університети в Харкові, Києві та Одесі, викладання російською	Університети у Львові, Відні, викладання німецькою, частково польською
Застосування української мови	Українська мова заборонена в освіті та офіційній сфері	Обмежене застосування української мови, дозволено лише в релігійних школах
Видання навчальної літератури	Література російською мовою, українські видання обмежені цензурою	Можливість видання літератури українською частково існувала, але з обмеженнями

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

11. **Перелічіть найважливіші досягнення першої половини XIX ст. у наукових галузях.**

- Розвиток математики та механіки завдяки працям Михайла Остроградського.
- Дослідження в галузі геометрії Тимофія Осиповського.
- Праці Михайла Максимовича з ботаніки, історії та фольклору, що сприяли розвитку української культури.
- Внесок Івана Орлая у розвиток медицини та природничих наук.
- Розвиток української історіографії, зокрема дослідження Миколи Костомарова.

12. **Оцініть внесок українських учених у вітчизняну та світову науку.**
Українські вчені зробили значний внесок у різні галузі науки. Михайло Остроградський став відомим математиком і механіком, роботи якого мали світове значення. Михайло Максимович поєднав наукові дослідження з українською етнографією, зробивши вагомий внесок у національну культуру. Тимофій Осиповський написав важливий підручник з геометрії, який використовувався в освітніх закладах Російської імперії. Завдяки їхнім досягненням, українські науковці прославили вітчизняну науку на міжнародній арені.

13. **Про заснування якого навчального закладу йдеться в уривку з історичного джерела?**
В уривку йдеться про заснування

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Київського університету (Київський університет Святого Володимира). Цей університет був відкритий у 1834 році і став важливим центром науки та освіти в Україні.

14. Заповніть у зошиті таблицю «Культура України першої половини XIX ст.».

Галузі культури	Видатні діячі	Основні культурні надбання
Освіта	Василь Каразін, Михайло Максимович	Заснування Харківського та Київського університетів, розвиток шкіл
Наука	Михайло Остроградський, Тимофій Осиповський	Дослідження в галузі математики, геометрії, історії, етнографії
Література	Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Тарас Шевченко	Створення перших літературних творів українською мовою («Енеїда», «Наталка Полтавка»,

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Галузі культури	Видатні діячі	Основні культурні надбання
		поезії Шевченка)
Архітектура	Андрій Меленський	Розвиток класицизму, будівництво громадських та релігійних споруд
Живопис	Тарас Шевченко, Василь Тропінін	Створення портретів, історичних і жанрових картин, «Живописна Україна»
Музика	Микола Лисенко (початок творчості)	Використання народних мотивів, розвиток музичних шкіл
Театр	Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко	Постановка перших драматичних творів українською мовою («Наталка Полтавка»)

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

15. Які риси культурного життя свідчать про національне відродження й поступове становлення української нації?

- **Відродження української мови в літературі та освіті** – з'являються перші твори, написані живою українською мовою, зокрема «Енеїда» Івана Котляревського та «Конотопська відьма» Григорія Квітки-Основ'яненка. Літературна діяльність Тараса Шевченка також відіграла ключову роль у піднесенні національної свідомості.

- **Розвиток національної літератури** – українські письменники створювали твори, які відображали українську культуру, побут, історію та національний характер, що сприяло зростанню національної свідомості. Твори Шевченка, Квітки-Основ'яненка та інших пробуджували інтерес до рідної культури.

- **Створення національних освітніх і культурних установ** – відкриття університетів у Харкові (1805) та Києві (1834) сприяло розвитку української інтелігенції. Саме ці навчальні заклади стали центрами формування української національної ідентичності.

- **Піднесення національної музики та театру** – розвиток української музики з використанням народних мотивів (твори Миколи Лисенка) та створення українського театру (п'єси Івана Котляревського, як-от «Наталка Полтавка»). Ці мистецькі форми

МАТЕМАТИКА.DOMA.ORG

сприяли поширенню української мови і культури серед ширших верств населення.

- **Розвиток історичних досліджень і фольклористики** – українські науковці, як-от Микола Костомаров, досліджували історію України та збирали фольклор, щоб зберегти і популяризувати національні традиції, звичаї та мову. Фольклор і народна культура стали основою для розвитку національної самосвідомості.

- **Поява національно свідомої інтелігенції** – формування інтелігенції, яка усвідомлювала потребу в боротьбі за права українців і виступала за відродження національної культури. Інтелігенція відігравала роль лідера у поширенні національних ідей серед населення.

- **Діяльність «Руської трійці» та інших культурних товариств** – видання альманаху «Русалка Дністровая», що стало важливою подією в українському культурному житті, а також утворення культурно-просвітницьких організацій, які сприяли розвитку національної свідомості в Галичині та на інших українських землях.

§ 20 Україна і Східна (Кримська) війна

Перевірте себе

1. **Що стало причиною війни між Росією та Туреччиною і приводом для її початку?**
Причиною війни стала боротьба за вплив на

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Балканах та контроль над православними святинями в Єрусалимі, які були під владою Османської імперії. Приводом для початку війни стала вимога Росії щодо захисту православних християн, що Туреччина відхилила.

2. **Чому вступ у війну Англії і Франції означав неминучу поразку Росії?**
   Вступ Англії і Франції значно посилив військовий союз проти Росії. Їхня перевага в озброєнні, технологіях та морській силі у Чорному морі зробила поразку Росії неминучою.
3. **Чому війна отримала назву Східна (Кримська)?**
   Війна називається Східною через те, що конфлікт зосередився на Близькому Сході та Кримському півострові. Основні бойові дії відбувалися на території Криму, особливо біля Севастополя.
4. **Підготуйте повідомлення про хід боїв за місто Севастополь.**
   Оборона Севастополя тривала 349 днів (1854–1855 рр.). Російська армія та флот героїчно захищали місто від союзних сил Англії, Франції, Туреччини та Сардинії. Незважаючи на сильний супротив, союзники змогли прорвати оборону, і місто було захоплене. Оборона Севастополя стала символом мужності, але втрати для російської сторони були значними.
5. **Чи довго тривала оборона Севастополя?**
   Оборона Севастополя тривала 349 днів – майже один рік (з жовтня 1854 року до вересня 1855 року).

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

6. **Яким був внесок України в забезпеченні війни?**
   Україна стала важливою тиловою базою для Російської імперії, постачаючи продовольство, матеріали і транспортні ресурси для армії. Українські території використовували для реквізицій та мобілізації людських ресурсів.
7. **Як реалізувалася урядова політика «Крим без татар»?**
   Після Кримської війни та особливо після анексії Криму Росією в 1783 році російський уряд проводив політику виселення кримських татар з їхніх земель. Татар примушували переселятися в Османську імперію, а їхні землі заселяли переселенці з інших регіонів імперії, щоб змінити етнічний склад півострова.
8. **Що таке «Київська козаччина»?**
   «Київська козаччина» – це селянський рух у Київській губернії в 1855 році, під час Кримської війни, коли селяни прагнули відновлення козацьких прав і звільнення від кріпацтва. Вони відмовлялися від оброку і панщини, вимагаючи повернення статусу вільних козаків, але рух був жорстоко придушений владою.

Запитання і завдання

1. **Як ви вважаєте, поведінка селян – це обрана ними «хитра» тактика чи свідчення щирої віри в існування царського указу?**

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Поведінка селян може свідчити як про хитрість, так і про щиру віру в існування царського указу про звільнення від кріпацтва. Селяни, очевидно, хотіли переконатися, що в разі покарання вони не будуть звинувачені особисто, а діяли згідно з начебто існуючим указом, в який могли щиро вірити. Ця віра в «добрий» указ царя була поширеною серед селян, які часто вважали, що несправедливість виходить від місцевої влади, а не від імператора.

2. **Чи поривалися б селяни в ополчення, якби не були кріпаками?**
Малоймовірно, що селяни поривалися б у ополчення, якби не були кріпаками. Їхнє бажання звільнитися від кріпацтва та отримати права на землю, скоріш за все, було основною мотивацією для їхніх дій. Якщо б вони мали більше особистих свобод і прав, вони могли б уникнути повстань і конфліктів, оскільки не мали б потреби боротися за звільнення від кріпацтва.

§ 21 Ліквідація кріпацтва та реформи 1860–1870-х років

Перевірте себе

1. **Поясніть основні положення селянської реформи 1861 р.**

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Основні положення селянської реформи 1861 року полягали в скасуванні кріпацтва, наданні селянам особистої свободи, прав на майно та укладення угод. Селяни отримували земельні наділи, за які мали виплачувати викупні платежі протягом декількох десятиліть.

2. **У чому полягало особисте звільнення селян?**
   Особисте звільнення означало, що селяни переставали бути власністю поміщиків і здобували особисту свободу, зокрема право одружуватися, змінювати місце проживання та займатися підприємництвом.
3. **Якою була площа селянських наділів і від чого вона залежала?**
   Площа селянських наділів залежала від регіону та місцевих умов. Зазвичай у лісових районах наділи були більшими, а в степових – меншими. Площа могла варіюватися від декількох десятин до більш значних розмірів, однак часто наділи були недостатні для повноцінного ведення господарства.
4. **Узагальніть особливості скасування кріпосного права в Україні.**
   В Україні скасування кріпосного права мало свої особливості: українські селяни отримували менші наділи порівняно з центральними районами Росії, а також виплачували більші викупні платежі. Вплив поміщиків залишався значним, особливо на Правобережжі.
5. **Чи погоджуєтеся ви з оцінкою реформи 1861 р. як «Великої»?**

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Реформа 1861 року мала значний вплив і стала першим кроком до звільнення селян, тому її можна вважати «Великою». Однак вона мала багато обмежень, оскільки селяни отримували землю на умовах викупу і залишалися залежними від поміщиків.

6. **Чому Російська імперія стала проводити реформи адміністративно-політичного управління в 60–70-х роках XIX ст.?**
Російська імперія почала проводити реформи через необхідність модернізації суспільства після поразки в Кримській війні. Реформи були спрямовані на покращення економіки, підвищення ефективності управління і запобігання революційним настроям у суспільстві.

7. Які перспективи надавало закінчення реальної гімназії чоловікам і жінкам? Чому? Які наслідки, на вашу думку, в цій ситуації?

Закінчення реальної гімназії надавало чоловікам і жінкам різні перспективи, що відображало нерівність можливостей у суспільстві того часу:

1. **Чоловіки:**
Закінчення реальної гімназії для чоловіків відкривало шлях до вступу у вищі технічні навчальні заклади та університети, де вони могли здобувати професії в галузі інженерії, архітектури, медицини, юриспруденції тощо. Це давало можливість отримати престижну роботу, побудувати кар'єру, а також сприяло соціальному піднесенню.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

2. **Жінки:**
   Для жінок закінчення реальної гімназії мало обмежені перспективи. Часто вони не мали права вступати до університетів чи технічних закладів, а доступ до професійної освіти був дуже обмеженим. Реальні гімназії для жінок здебільшого давали базову освіту та готували їх до ролей, пов'язаних із домашнім господарством, або до роботи гувернантками та вчительками молодших класів.

   Наслідки такої ситуації:

- **Посилення соціальної нерівності:** Жінки не мали рівного доступу до освіти, що обмежувало їхні можливості в житті та кар'єрі.
- **Суспільні зміни та розвиток феміністичного руху:** Така дискримінація сприяла поступовому формуванню руху за права жінок, які боролися за рівний доступ до освіти і професій.
- **Обмеження професійного потенціалу:** Суспільство втрачало можливість використати таланти й здібності багатьох жінок, які могли б зробити внесок у науку, техніку та інші галузі.

Загалом, нерівний доступ до освіти для жінок створював бар'єри для їхнього особистісного і професійного розвитку, що негативно впливало на суспільний прогрес.

Запитання і завдання

MATEMYKA-DOMA.ORG

Уривок свідчить про неоднозначність селянської реформи 1861 року, і в ньому видно, що хоча селяни і отримали певні свободи, реформа зберігала значний контроль поміщиків над ними:

1. **Збереження земельної залежності**: Селяни отримали право постійного користування землею, але не власність на неї. Земля залишалася у власності поміщиків, і селяни мусили сплачувати викупні платежі, що на довгі роки утримувало їх у фінансовій залежності від колишніх власників.
2. **Право поміщиків наглядати за селянами**: Поміщики зберігали право наглядати за дотриманням «громадського порядку» та безпеки, що фактично дозволяло їм зберігати вплив і контроль над повсякденним життям селян.
3. **Обмеження особистих прав селян**: Селянам надавалися певні права, як-от право займатися торгівлею, ремеслами та відкрити промислові підприємства, але ці права мали обмеження і не завжди надавали селянам реальні можливості для соціального піднесення.
4. **Відповідальність селян захищати майно поміщиків**: Селяни, які залишалися на землях поміщиків, були зобов’язані захищати його майно, що підкреслювало залишки залежності та підлеглості.

Таким чином, реформа 1861 року хоч і скасувала кріпацтво, але залишила багато елементів старої системи залежності, особливо через викупні платежі та

MATEMATIKA.DOMA.ORG

збереження часткового контролю поміщиків.

§ 22-23 Економічний розвиток у 1860–1890-х роках

Перевірте себе

1. **Якими особливостями характеризувався економічний розвиток України?**
Економічний розвиток України характеризувався аграрно-сировинною спрямованістю, залежністю від ринків Російської імперії, переважанням великих поміщицьких господарств та слабким розвитком промисловості в порівнянні з Центральною Росією. Економіка залежала від експорту зерна, а також сировини для промислових центрів імперії.
2. **Коли завершився промисловий переворот в Україні?**
Промисловий переворот в Україні завершився в 1880-х роках. До цього часу в Україні активно розвивалися вугільна та металургійна промисловість, особливо в Донбасі та Криворізькому басейні.
3. **Які факти свідчать про залежний характер економіки України?**
Україна постачала сировину (зерно, вугілля, залізну руду) до інших частин Російської імперії, де сировина перероблялася. Продукція промисловості була орієнтована на потреби імперії, а багато промислових підприємств належало російському та

MATEMATIKA-DOMA.ORG

іноземному капіталу, що обмежувало економічну самостійність України.

4. **Які галузі промисловості України розвивалися найшвидше? Чому саме вони?**
   Найшвидше розвивалися вугільна (Донбас) і металургійна (Кривий Ріг) галузі. Це було зумовлено наявністю великих запасів вугілля та залізної руди, а також попитом на метал та паливо в імперії для залізничного будівництва та промислового виробництва.

Запитання і завдання

Таблиця демонструє значний розвиток кам'яновугільної та металургійної промисловості на Півдні України в другій половині XIX століття. Ось основні тенденції:

1. **Видобуток кам'яного вугілля** на Півдні України (переважно в Донбасі) зріс у десятки разів – з 1,6 млн пудів у 1860 році до 671,7 млн пудів у 1900 році. Це свідчить про стрімкий розвиток вугільної промисловості, зумовлений потребами металургії та залізничного транспорту.
2. **Виплавка чавуну** на Півдні також зросла значно – з 0,2 млн пудів у 1860 році до 216,2 млн пудів у 1900 році. Це вказує на те, що регіон став одним із центрів металургійної промисловості Російської імперії.
3. **Виплавка заліза і сталі** на Півдні України також показує значне зростання. У 1870 році виплавка складала лише 0,3 млн пудів,

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

тоді як до 1900 року цей показник зріс до 179,9 млн пудів. Це свідчить про збільшення виробництва заліза та сталі, які були необхідні для розвитку інфраструктури та промисловості.

Загалом, дані вказують на те, що Південь України перетворився на важливий промисловий регіон з розвинутою вугільною та металургійною промисловістю. Основними чинниками цього розвитку були багаті природні ресурси (вугілля і залізна руда) та індустріалізація, яка активно розгорталася у Російській імперії в цей період.

§ 24 Визвольний рух у 1860–1890-х роках

Перевірте себе

1. **Коли і де виникла перша громада?**
   Перша громада виникла в Києві на початку 1860-х років. Вона об'єднувала інтелігенцію, що прагнула розвивати українську культуру та освіту.
2. **Покажіть центри громадівського руху на карті на с. 178.**
   Безпосередньо карти я не бачу, але основними центрами громадівського руху в Україні були Київ, Харків, Одеса та Полтава.
3. **Охарактеризуйте культурно-освітню діяльність громад наприкінці 1850-х – на початку 1860-х років.**

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Громади займалися поширенням української мови і культури, організовували видання українських книг і газет, сприяли розвитку української літератури та освіти. Вони також проводили культурні заходи, займалися просвітницькою діяльністю і намагалися підвищити національну свідомість українців.

4. **Хто такі хлопомани?**
Хлопомани – це представники української і польської інтелігенції, переважно студенти, які в середині XIX ст. підтримували ідею захисту прав українського селянства («хлопів») та сприяли розвитку української культури.

5. **Який вплив на суспільно-політичне життя України мало польське повстання 1863–1864 рр.? Чому це повстання не отримало масової підтримки українців?**
Повстання 1863–1864 рр. активізувало антипольські настрої, оскільки українці боялися повернення польської шляхти та кріпацтва. Більшість українців не підтримала повстання, оскільки воно не враховувало їхні національні інтереси і було спрямоване переважно на відновлення польської держави.

6. **Яку мету мало самодержавство, видаючи Валуєвський циркуляр?**
Метою Валуєвського циркуляра 1863 року було обмежити використання української мови, зокрема заборонити видання українською мовою освітніх і релігійних текстів. Циркуляр був спрямований на

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

русифікацію і намагання стримати розвиток української національної свідомості.

7. **Коли відновився громадівський рух? Знайдіть його центри на карті на с. 178.**
Громадівський рух відновився у 1870-х роках. Основними центрами залишалися Київ, Харків, Одеса та Полтава.

8. • **Які завдання ставили перед собою члени молодих громад?**
Члени молодих громад ставили перед собою завдання поширення української культури та мови, підвищення національної свідомості серед українців, боротьбу за права українців, розвиток освіти та науки, а також об'єднання української інтелігенції для спільної діяльності. Вони займалися просвітницькою роботою, організовували освітні гуртки та видавали українську літературу.

9. • **Коли діяло Братство тарасівців? Що нового внесло воно в український рух?**
Братство тарасівців діяло з 1891 року. Воно внесло в український рух ідеї політичної незалежності України, орієнтовані на спадщину Тараса Шевченка. Тарасівці відстоювали думку, що Україна має розвиватися як самостійна держава, а не частина Російської імперії. Вони також активно виступали проти русифікації та асиміляційної політики імперії.

10. • **Яку роль у національному відродженні кримських татар відіграла діяльність І. Гаспринського?**
Ісмаїл Гаспринський був видатним кримськотатарським просвітником, який

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

відіграв ключову роль у національному відродженні кримських татар. Він започаткував реформу освіти (джадидизм), яка поєднувала релігійні знання з сучасними науковими дисциплінами. Гаспринський видавав газету «Терджиман» (Перекладач), що була першою кримськотатарською газетою і сприяла піднесенню національної свідомості, поширенню ідей модернізації та освіти серед кримських татар.

Запитання і завдання

- **Який політичний лад планували встановити в Україні тарасівці?**
  Тарасівці прагнули встановити незалежну, суверенну та соборну Україну. Вони виступали за федеративний устрій держави, де кожен регіон мав би певний рівень самоврядування. У програмі зазначається підтримка демократичних цінностей, що включали виборність лідерів, зокрема гетьмана як президента України. Їхньою метою було створення України «цілої й нероздільної», рівної серед інших вільних держав.
- **Які соціально-економічні порядки надавали перевагу члени Братства тарасівців?**
  Соціально-економічні ідеї тарасівців включали безкласове суспільство, де не існувало б панів і кріпаків. Вони виступали за загальну трудову повинність, обов'язкову

MATEMATIKA-DOMA.ORG

освіту, безкоштовне користування землею та засобами виробництва. Програма також передбачала свободу віри, розділення церкви від держави, створення національної армії для захисту України.

- **Які переваги в культурно-освітній і духовній сфері передбачали тарасівці?**
Тарасівці ставили за мету розвиток української культури, освіти та духовності. Вони прагнули утвердити українську мову як основу освіти та громадського життя, звільнити Україну від чужоземного впливу в культурі та духовності. Вони також виступали за свободу віросповідання та підтримку національних традицій.

Висновок: Програмні засади Братства тарасівців відображають їхнє прагнення до створення незалежної, демократичної України з розвиненою соціальною, економічною та культурною сферою, яка б забезпечувала права та свободи всіх громадян.

§ 25 Зміни в соціальній структурі суспільства. Пожвавлення економічної боротьби і політичних рухів

Перевірте себе

1. **Які особливості мав процес формування нових соціальних груп?**
У другій половині XIX ст. в Україні відбувався процес формування нових соціальних груп, таких як робітники,

МАТЕМАТИКА.ДОМА.ORG

інтелігенція та буржуазія. Це було пов'язано з промисловим розвитком, зростанням фабрик і заводів, що потребували робітників, а також з розвитком освіти, що сприяло формуванню інтелігенції.

2. **Які завдання ставили перед собою народники?**
   Народники прагнули пробудити національну свідомість серед селян і робітників, проводили просвітницьку діяльність, виступали за соціальну справедливість та скасування експлуатації. Вони вважали, що зміни слід починати знизу, шляхом «ходіння в народ», і вірили в революційну роль селянства.
3. **Назвіть найвідоміші народницькі гуртки й групи.**
   Найвідоміші народницькі гуртки та групи в Україні включають «Південних бунтарів», «Київську комуну» та «Чигиринську змову». Ці організації займалися просвітницькою діяльністю, а також проводили революційну пропаганду.
4. **Чим обумовлено зростання робітничого руху?**
   Зростання робітничого руху було обумовлене поганими умовами праці, низькою заробітною платнею, довгими робочими днями та відсутністю соціального захисту. Робітники почали організовувати страйки та демонстрації, вимагаючи покращення умов праці та захисту своїх прав.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

5. **Які завдання ставили перед собою соціал-демократи?**
Соціал-демократи виступали за покращення умов праці для робітників, скорочення робочого дня, підвищення зарплати, а також за загальне рівноправ'я. Вони прагнули досягти цих цілей через організацію робітничих страйків, профспілок та політичної боротьби, а також закликали до соціалістичних реформ.
6. **Розкажіть про М. Драгоманова.**
Михайло Драгоманов – видатний український громадський діяч, історик, філософ і публіцист. Він був одним із перших українських соціалістів, виступав за демократичні права та автономію України в складі федерації народів. Драгоманов вважав, що зміни мають відбуватися мирним шляхом, і підкреслював важливість освіти та просвітницької діяльності. Його праці вплинули на розвиток української інтелігенції та політичної думки.

Запитання і завдання

1. **Чому в промисловому і гірничому пролетаріаті України переважали вихідці з Росії?**
Це було пов'язано з тим, що в Російській імперії активно проводили політику переселення робітників з центральних губерній Росії для роботи на нових шахтах і заводах в Україні. Багато місцевих українських селян залишалися

МАТЕМАТИКА-ВОМ.ORG

прив'язаними до аграрного сектору, тоді як російські робітники, уже знайомі з індустріальним трудом, були охочіше наймані на підприємства. Крім того, імперський уряд заохочував переселення російських робітників, що сприяло русифікації промислових регіонів.

2. **Як можна пояснити той факт, що українські селяни, замість того, щоб іти на роботу на шахти і підприємства України, переселялися в окраїнні хліборобські райони Російської імперії?** Українські селяни надавали перевагу традиційному аграрному способу життя і переселялися до хліборобських районів, де могли отримати землю і вести сільське господарство. Робота в промисловості була менш привабливою через важкі умови праці, низьку зарплату і нестабільність у шахтах і заводах. До того ж, багато українських селян не мали достатньо навичок для роботи на промислових підприємствах, і земля залишалася для них більш надійним засобом існування.

§ 27 Узагальнення до теми

Тематичне оцінювання

1. **Коли було ліквідовано кріпосницьке право в підросійській Україні?**
Відповідь: В. 1861 р.
2. **Умови аграрної реформи були переглянуті на користь селянства на**
Відповідь: А. Правобережній Україні

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

3. **Виборні органи місцевого управління, що створювалися після 1864 р., називали**
   Відповідь: Б. Земствами
4. **У другій половині XIX ст. у Наддніпрянській Україні провідними галузями економіки були**
   Відповідь: А. Вугільнодобувна, металургійна, цукрова
5. **Перша українська громада була утворена (1857, 1859, 1856, 1861) р. в (Санкт-Петербурзі, Києві, Полтаві).**
   Відповідь: Б. 1859, Києві
6. **Відновлену в Києві на початку 1870-х років організацію називали**
   Відповідь: А. Молода громада
7. **Беручи участь у діяльності Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, громадівці намагалися**
   Відповідь: В. Сприяти культурному і національному відродженню України

Дайте відповіді на запитання

1. **Визначте провідні галузі промисловості України та їх досягнення у другій половині XIX ст.**
   Провідними галузями були вугільна, металургійна, цукрова і машинобудівна. Завдяки багатим ресурсам (вугілля і залізна руда), Донбас і Криворізький басейн стали центрами цих галузей, що сприяло економічному розвитку України.
2. **Які галузі землеробства і тваринництва особливо швидко розвивалися в Україні після 1861 р.?**

ГДЗ-ІСТОРІЯ.ORG

Після скасування кріпацтва швидко розвивалися зернове господарство і тваринництво (великої рогатої худоби та овець), орієнтовані на експорт продукції.

3. **Розкрийте роль українських підприємців-благодійників.**
   Українські підприємці, як-от Василь Симиренко, Євген Чикаленко, активно підтримували освітні та культурні проєкти, сприяли розвитку української мови, фінансували видання книжок і просвітницьку діяльність.
4. **Які зміни відбулися протягом XIX ст. в соціальній структурі українського суспільства?**
   З'явилися нові соціальні групи – робітники, інтелігенція та буржуазія, а селяни поступово отримували певні свободи після реформи 1861 року.
5. **Охарактеризуйте основний зміст Валуєвського циркуляра та Емського указу.**
   Валуєвський циркуляр (1863) забороняв друк українською мовою, а Емський указ (1876) розширив заборони, забороняючи ввезення української літератури з-за кордону і використання української мови в публічних сферах, щоб обмежити національне відродження.
6. **Які завдання ставили перед собою народники?**
   Народники прагнули підняти національну свідомість селян і робітників, виступали за соціальну справедливість, часто

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

організовували рухи «ходіння в народ», щоб просвіщати селян.

7. **Яку роль у визвольному русі відіграв М. Драгоманов?**
   Драгоманов був ідеологом національного відродження, виступав за права і свободи, демократичну Україну в федерації з іншими слов'янськими народами, вплинув на українську інтелігенцію та соціал-демократів.
8. **Якими мотивами керувалася в середині XIX ст. російська влада у зовнішній політиці?**
   Російська влада намагалася розширити свій вплив на Балканах і зберегти контроль над Україною, щоб зміцнити імперію і протидіяти європейським державам.
9. **Складіть таблицю «Реформа 1861 р. в Україні». Запишіть її зміст, причини, наслідки.**

- **Зміст:** Скасування кріпацтва, надання особистої свободи селянам.
- **Причини:** Соціальна напруга, потреба в модернізації.
- **Наслідки:** Земельна залежність селян через викупні платежі, формування нового соціального ладу.

10. **Який вплив мали реформи 60–70-х років XIX ст. на соціально-економічний розвиток і політичне становище України?**
    Реформи сприяли розвитку промисловості, з'явилися земства, збільшився вплив

МАТЕМАТІКА-DOMA.ORG

місцевого самоврядування, однак контроль імперії залишався сильним.

11. **Охарактеризуйте процес урбанізації. Поясніть його зв'язок з промисловим розвитком.**
Зростання міст було пов'язане з розвитком промисловості, оскільки заводи і фабрики потребували робочої сили, що призводило до переселення селян до міст.
12.
13. **Порівняйте програми молодої громади і Братства тарасівців.**
Обидві організації прагнули національного відродження, але Братство тарасівців виступало за політичну незалежність України, тоді як молода громада більше зосереджувалася на культурному розвитку.
14. **Правильно чи помилково стверджувати, що на кінець XIX ст. Україна перетворилася на індустріальне суспільство?**
Частково правильно. Україна розвивала промислові центри, як-от Донбас і Криворіжжя, однак більша частина населення залишалася в сільському господарстві.

§ 28 Економічний стан

Перевірте себе

1. **В інтересах якої соціальної верстви проводилася селянська реформа в 1850-х роках? Доведіть свою думку фактами.**
Реформа проводилася в інтересах поміщиків

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

та влади. Селяни отримали свободу, але повинні були виплачувати викупні платежі за землю, залишаючись економічно залежними. Це забезпечувало стабільність, але зберігало вплив поміщиків.

2. **Представники яких національних груп переважали серед землевласників? Чому так склалося?**
   Серед землевласників в Україні переважали росіяни та поляки, оскільки російська влада підтримувала дворян-росіян, а на Правобережжі більшість землевласників залишалася з польської шляхти.
3. **Що таке аграрне перенаселення? Чому воно виникло в Галичині?**
   Аграрне перенаселення – це ситуація, коли землі недостатньо для проживання і забезпечення всіх селян. Воно виникло в Галичині через збільшення населення та малу кількість оброблюваних земель, що призводило до бідності.
4. **Охарактеризуйте початок трудової еміграції із Західної України.**
   Через аграрне перенаселення та бідність у Західній Україні селяни почали емігрувати в кінці XIX ст. в пошуках роботи, зокрема до США, Канади, Бразилії та Аргентини.
5. **Яку роль відіграли кооперативи в економічному житті краю?**
   Кооперативи допомагали селянам і робітникам об'єднувати ресурси для покращення економічних умов, створювали можливості для збуту продукції, забезпечення кредитів та зменшення залежності від лихварів.

АКАДЕМІКА-ДОМА.ORG

6. **Чим пояснити повільне формування фабрично-заводської промисловості?**
Повільний розвиток пояснюється аграрним характером економіки, низьким рівнем урбанізації, браком капіталу та політикою Російської імперії, яка обмежувала індустріалізацію в колоніальних регіонах.
7. **Якого типу підприємства переважали в промисловості краю?**
У промисловості переважали малі підприємства кустарного типу, а також мануфактури, орієнтовані на переробку сільськогосподарської продукції, оскільки капіталу для великих заводів не вистачало.

Запитання і завдання

Що спричинило масову еміграцію із західноукраїнських земель?

Масову еміграцію із західноукраїнських земель спричинили бідність, аграрне перенаселення, нестача земель для обробітку, важкі умови життя та високі податки. Люди шукали кращих економічних можливостей і вищого рівня життя, тому почали виїжджати до Америки, Канади, Бразилії та інших країн, де сподівалися знайти роботу та землю.

§ 29 Основні течії українського суспільно-політичного руху в 1850–1860-х роках

Перевірте себе

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

1. **У чому полягала принципова відмінність у позиціях народовців і москвофілів?**
   Народовці виступали за розвиток української мови та культури, орієнтуючись на європейські цінності та підтримуючи ідею національного відродження українців. Москвофіли, натомість, відстоювали зв'язок із російською культурою і мовою, вважали українців частиною «єдиного російського народу» і підтримували проросійську орієнтацію.
2. **Охарактеризуйте форми та наслідки діяльності народовців.**
   Народовці організовували культурно-просвітницькі товариства, такі як «Просвіта», видавали українські газети та книги, створювали навчальні заклади, популяризували українську мову та культуру. Їхня діяльність сприяла підвищенню національної свідомості українців у Галичині та Закарпатті і закладала основи для подальшого національно-визвольного руху.
3. **З'ясуйте роль «Просвіти» в суспільно-політичному русі.**
   Товариство «Просвіта» сприяло підвищенню освіченості серед українців, популяризувало українську мову та культуру, організовувало бібліотеки, читальні, курси для дорослих. Воно об'єднувало людей навколо ідеї українського відродження і зіграло важливу роль у формуванні національної ідентичності.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

4. **Яке значення в житті Західної України відігравало Літературно-наукове товариство ім. Шевченка?**
Літературно-наукове товариство ім. Шевченка (НТШ) було провідною науковою установою, що сприяло розвитку української науки, літератури і культури в Галичині. НТШ підтримувало видання наукових праць, підручників, збирало і досліджувало фольклор, працювало над формуванням української інтелігенції.
5. **Що спільного й особливого було в розвитку національно-визвольного руху Наддніпрянщини і Західної України?**
Спільним у розвитку національно-визвольного руху була мета зберегти та розвинути українську мову, культуру і національну свідомість. В обох регіонах діяли культурні та освітні товариства. Особливістю Наддніпрянщини була сильніша русифікація, тоді як у Західній Україні – вплив Австрійської імперії, яка надавала певну автономію, що сприяло більшій свободі для розвитку культурних ініціатив.

Запитання і завдання

Тарас Шевченко став національним пророком для всієї України, оскільки його творчість висловлювала загальноукраїнські цінності та прагнення. Він захищав ідеї свободи, соціальної справедливості, боротьби проти поневолення та гноблення,

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

що були близькими як для українців Наддніпрянщини, так і для західних українців, незалежно від їхніх релігійних відмінностей. Його вірші та поеми закликали до єдності українського народу, критикували суспільні і національні утиски. Завдяки цьому Шевченко став символом національного відродження, об'єднавши українців різних регіонів та конфесій, включаючи православних і греко-католиків.

§ 30 Піднесення суспільно-політичного руху в 1870–1890-х роках

Перевірте себе

1. **Охарактеризуйте діяльність галицьких народовців у 1870–1890-х роках.**
Галицькі народовці займалися просвітницькою діяльністю, створювали культурно-освітні товариства, як-от «Просвіта», підтримували видання української преси. Вони боролися за права українців у Галичині, виступали за політичну автономію краю та захист національних інтересів.
2. **Які особливості мав визвольний рух на Буковині та Закарпатті?**
Визвольний рух на Буковині та Закарпатті відзначався боротьбою за збереження української мови та культури в умовах румунізації на Буковині і мадяризації на Закарпатті. Важливу роль у цих регіонах відігравали культурно-просвітницькі товариства та церква.

АТЕМАТИКА-DOMA.ORG

3. **Що таке «нова ера» в українсько-польських відносинах?**
   «Нова ера» – це період тимчасового покращення відносин між українцями і поляками в Галичині на початку 1890-х років. Польська влада визнала певні права українців, зокрема щодо освіти, преси та культури, в обмін на підтримку з боку української інтелігенції. Однак цей компроміс був короткочасним.
4. **Охарактеризуйте наукову та політичну діяльність М. Грушевського в Галичині.**
   Михайло Грушевський був провідним істориком, очолив Наукове товариство імені Шевченка, перетворивши його на українську академію наук. Він активно займався політичною діяльністю, підтримуючи ідеї автономії України та розвиток національної самосвідомості.
5. **Які завдання ставили перед собою учасники радикального руху?**
   Радикальний рух в Галичині виступав за соціальні реформи, підтримував ідеї рівності та соціальної справедливості, прагнув захистити права селян і робітників. Вони також виступали за національне визволення українців і їхню політичну автономію.
6. **На якому з трьох етапів перебував у цей час національно-визвольний рух у Західній Україні?**
   У цей час національно-визвольний рух у Західній Україні перебував на етапі культурно-просвітницької діяльності та політичного усвідомлення. Створювалися

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

організації, які боролися за культурні права, національну ідентичність та політичне самоврядування.

7. **Дайте оцінку польського й єврейського рухів у Галичині.**
Польський рух у Галичині домінував у політичному житті та був спрямований на збереження контролю над краєм. Єврейський рух займався захистом прав єврейської громади, зокрема в економічній і культурній сферах. Обидва рухи мали певні конфлікти з українським рухом через боротьбу за вплив і права в регіоні.

Запитання і завдання

1. **На основі документа розкажіть про особливості національного руху на Закарпатті.**
Національний рух на Закарпатті був ускладнений постійним тиском з боку угорської влади, яка прагнула асимілювати українців (русинів). Угорська адміністрація забороняла використання української мови, обмежувала доступ до освіти рідною мовою, а також забороняла українські книги та літературу з Галичини. Влада змінювала назви місцевостей і прізвища, щоб знищити українську ідентичність. Ці обмеження викликали спротив українців Закарпаття, які прагнули зберегти свою мову, культуру та традиції.
2. **Чому намагання національного тиску призвело до посилення москвофільської течії?**
Угорський національний тиск і постійні

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

заборони на українську мову і культуру змусили частину закарпатських українців шукати підтримки з боку Росії, в якій вони бачили «захисника» православної та слов'янської культури. Це посилювало москвофільську течію серед русинів, які надіялися, що підтримка Росії допоможе протистояти угорській асиміляції та зберегти свою ідентичність.

§ 31 Утворення українських політичних партій Галичини

Перевірте себе

1. **Коли виникла перша українська політична партія – РУРП?**
   Перша українська політична партія – Русько-українська радикальна партія (РУРП) – була створена в 1890 році в Галичині.
2. **Розкажіть про еволюцію українського руху в Галичині від автономізму до самостійності.**
   Спочатку український рух у Галичині був орієнтований на досягнення автономії в межах Австро-Угорщини, що дозволило б українцям отримати більше прав і самоврядування. З часом, під впливом національного відродження та прикладу інших національних рухів, галицькі українці почали прагнути до повної політичної самостійності України, що стало основою для діяльності політичних партій на початку XX століття.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

3. **Проаналізуйте обставини утворення УНДП.**
   Українська національно-демократична партія (УНДП) була заснована у 1899 році в Галичині. Партія виникла внаслідок розколу серед народовців національного руху, частина з яких прагнула більшого політичного впливу та активної боротьби за права українців в Австро-Угорщині. УНДП орієнтувалася на досягнення автономії та створення демократичної української держави.
4. **Охарактеризуйте особливості утворення УСДП.**
   Українська соціал-демократична партія (УСДП) була створена в 1899 році. Вона орієнтувалася на соціалістичні ідеї, захищала права робітників і селян, виступала за соціальні реформи та національні права українців. УСДП співпрацювала з європейськими соціал-демократичними партіями та підтримувала ідею автономії України в рамках демократичної Австро-Угорщини.
5. **Чи є підстави говорити про переміщення наприкінці XIX ст. центру українського руху з Наддніпрянщини в Галичину?**
   Так, наприкінці XIX ст. центр українського національного руху дійсно перемістився в Галичину. Це сталося через сувору русифікаторську політику в Наддніпрянській Україні, яка обмежувала українську мову і культуру. Водночас Австро-Угорщина надавала більше свободи для національних рухів, що сприяло

АКАДЕМІКА-ДОМ.ORG

розвитку політичних партій і громадських організацій у Галичині, яка стала осередком українського національного життя.

Запитання і завдання

Які відмінності мала радикальна течія в суспільно-політичному русі в порівнянні з москвофільською та народовською?

1. **Радикальна течія** зосереджувалась на соціально-економічних реформах і прагнула досягти соціальної справедливості та рівності. Вони виступали за перехід до колективної власності та соціалістичних ідей, вважаючи, що тільки через зміни у виробничих відносинах можна досягти добробуту для простих українців. Радикали також підтримували демократизацію політичного життя і посилення національної самосвідомості.
2. **Народовці** здебільшого прагнули до культурного та національного відродження. Вони виступали за збереження української мови, культури і літератури, орієнтуючись на автономію в межах Австро-Угорщини, але не мали таких радикальних соціально-економічних цілей, як Русько-Українська радикальна партія (РУРП).
3. **Москвофіли** підтримували тісні зв'язки з Росією і вважали українців частиною російського народу. Вони орієнтувалися на російську мову і культуру, не підтримували ідею незалежності українського народу і часто йшли в розріз з інтересами

ЧИТУЛЬКА-ДОМА.ORG

національного відродження, яке прагнули розвинути народовці та радикали.

Таким чином, радикальна течія виділялася своєю увагою до соціальних і економічних перетворень, тоді як народовці більше зосереджувалися на культурному відродженні, а москвофіли – на проросійських цінностях.

1. **Які завдання ставила перед собою УСДП у соціально-економічній сфері?**
Українська соціал-демократична партія (УСДП) виступала за політичну свободу, демократію, ліквідацію самодержавства та право кожного народу бути «паном у своїй хаті». Вона прагнула до переходу землі та фабрик у власність загалу, розвитку спільного господарства на користь усіх, а також забезпечення доступу до освіти для кожного.
2. **Як прагнули розв'язати українські соціал-демократи національне питання? Якою вони бачили Україну в майбутньому?**
Українські соціал-демократи прагнули поєднати соціальні та національні завдання. Вони виступали за національне самовизначення українців, тобто за право українського народу на політичну автономію та власну державу. В майбутньому вони бачили Україну як незалежну українську республіку, де панує справедливість, рівність, відсутня національна та соціальна ненависть.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

§ 34 Узагальнення до теми

Тематичне оцінювання

1. **У другій половині XIX ст. значна частина західноукраїнських селян:**

- **В** Перебували в економічній залежності від поміщиків, шинкарів і крамарів.

2. **Про яке соціально-економічне явище йдеться в уривку з історичного джерела?**

- **Г** Трудову еміграцію.

3. **Політичною організацією народовців Галичини у 1880-ті роки була:**

- **Б** Народна рада.

4. **Громадська організація у Львові, створена шляхом переформатування літературного товариства у наукове, називалася:**

- **Б** Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

5. **І. Франко та його однодумці у 1880-ті роки були:**

- **В** Радикалами.

6. **І. Франко і його соратники були лідерами:**

- **В** Народної ради.

7. **Провідною ідеєю брошури Ю. Бачинського «Україна irredenta» була:**

- **В** Політична самостійність України.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Дайте відповіді на запитання

1. **Визначте початок трудової еміграції із Західної України. Назвіть її причини.**
   Трудова еміграція із Західної України почалася у 1870-х роках. Причини включали економічну бідність, брак землі, безробіття, низький рівень життя та аграрне перенаселення.
2. **Яка роль кооперативів у житті західноукраїнських земель?**
   Кооперативи сприяли економічній підтримці селян, захисту від лихварів, розвитку місцевого виробництва та зміцненню національної свідомості.
3. **Які чинники визначили проросійську орієнтацію частини еліти Західної України?**
   Проросійська орієнтація частини еліти була зумовлена культурною близькістю до Росії, зокрема мовою та релігією, а також політичним впливом Москви і матеріальною підтримкою від російських структур.
4. **Яке значення мала діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта» і Літературно-наукового товариства ім. Шевченка?**
   «Просвіта» сприяла поширенню освіти та національної свідомості серед народу, а Літературно-наукове товариство ім. Шевченка стало важливим центром розвитку української науки та літератури.
5. **Що нового в національно-визвольну боротьбу внесли діячі радикального руху**

МАТЕМАТИКА.DOMA.ORG

в Галичині?
Діячі радикального руху в Галичині поєднали національні вимоги з соціальними, виступали за соціалістичні реформи, захист прав селян і робітників, а також за політичну самостійність України.

6. **Розкажіть про утворення українських політичних партій Галичини.**
Першою політичною партією була Руська-українська радикальна партія (РУРП), заснована у 1890 році. Пізніше утворилися Українська національно-демократична партія (УНДП) та Українська соціал-демократична партія (УСДП).
7. **Коли й хто вперше проголосив ідею політичної незалежності України?**
Ідею політичної незалежності України вперше чітко проголосив Юліан Бачинський у брошурі «Україна irredenta» (1895 рік).
8. **Чи правильно стверджувати, що економічна та політична політика Австро-Угорщини і Росії щодо України мала колоніальний характер? Свою відповідь аргументуйте.**
Так, політика Австро-Угорщини та Росії щодо України мала колоніальний характер, оскільки економічно експлуатувала українські ресурси та пригнічувала національний розвиток, обмежувала політичні права українців і асимілювала їх культуру.
9. **Охарактеризуйте особливості соціально-економічного розвитку Західної України порівняно з Наддніпрянщиною.**
Західна Україна залишалася аграрним краєм

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

з високим рівнем безробіття і трудової еміграції, тоді як у Наддніпрянщині швидше розвивалися промисловість і міська інфраструктура.

10. **Чим відрізнялося формування фабрично-заводської промисловості на західноукраїнських землях від південних та східних областей України?**
У західноукраїнських землях промисловість розвивалася повільно, мала обмежений характер і була представлена дрібними підприємствами, тоді як у південних і східних регіонах України розвивалися великі промислові центри, зокрема металургія та вуглевидобування.

11. За поданими в таблиці питаннями порівняйте діяльність на західноукраїнських землях організацій москвофілів та народовців

	Москвофіли	**Народовці**
Час виникнення	Середина XIX століття	Друга половина XIX століття
Основна мета	Підтримка проросійських поглядів, орієнтація на Росію та ідея «єдиного російського народу»	Розвиток української національної культури, мови, освіти; збереження національної ідентичності
Головні методи і форми	Видавництво російськомовної	Заснування культурно-освітніх

АТЕМАТИКА-ДОМ.ORG

	Москвофіли	Народовці
діяльності	літератури, освітня діяльність проросійського спрямування, співпраця з російськими колами	товариств, таких як «Просвіта»; видання українськомовної літератури та періодики
Значення і подальша еволюція	Згодом втрачають вплив через віддаленість інтересів від українського народу; багато москвофілів стали прихильниками російської імперії	Сприяли розвитку української національної свідомості, пізніше еволюціонували в політичні партії, що боролися за автономію та незалежність України

12. **Які обставини викликали піднесення національно-визвольного руху в 1870–1890-х роках?**

Піднесення національно-визвольного руху було зумовлене зростанням національної свідомості, впливом західноєвропейських ідей про права і свободи народів, а також політичними та економічними утисками українців в Австро-Угорщині та Російській імперії.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

13. **Обґрунтуйте чи заперечте твердження М. Грушевського про те, що в кінці XIX століття Галичина стала центром українського руху.**
Це твердження можна обґрунтувати. В кінці XIX століття Галичина справді стала центром українського руху, оскільки тут існували відносно сприятливіші умови для розвитку національних організацій, освіти і преси. На відміну від Російської імперії, тут діяли товариства «Просвіта» та Наукове товариство ім. Шевченка, що сприяли збереженню та розвитку української культури.
14. **З'ясуйте обставини, що спричинили переміщення центру українського національно-визвольного руху з Наддніпрянської України в Західну.**
Центр руху перемістився через репресії та заборони в Російській імперії, такі як Емський указ і Валуєвський циркуляр, які обмежували використання української мови. У Галичині, яка входила до складу Австро-Угорщини, існували кращі умови для національної діяльності та культурного розвитку.
15. **Що було спільного та відмінного в національно-визвольному русі Західної та Наддніпрянської України? Як можна пояснити розбіжності?**
Спільне: обидва рухи прагнули до відродження української нації, розвитку мови, культури, та здобуття політичних прав.
Відмінне: в Наддніпрянщині рух був більше

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

підпільним через репресії царської влади, тоді як у Галичині діяли легальні організації та партії. Розбіжності зумовлені різницею у політичних умовах: Російська імперія суворо контролювала будь-які прояви українства, тоді як в Австро-Угорщині існувала певна свобода діяльності для національних меншин.

§ 35-36 Соціально-економічний розвиток Наддніпрянщини у 1900–1914 рр.

Перевірте себе

1. **Які нові явища в розвитку країн Західної Європи з'явилися на початку XX ст.?**
   На початку XX ст. з'явилися такі нові явища, як монополізація економіки, розвиток синдикатів і трестів, активна індустріалізація, посилення впливу фінансового капіталу, а також соціальні рухи і зростання політичного впливу робітничих партій.
2. **Дайте оцінку особливостям економічної кризи 1900–1903 рр. в Україні.**
   Економічна криза 1900–1903 рр. в Україні проявилася в масових банкрутствах підприємств, зростанні безробіття, зниженні рівня життя населення. Криза показала залежність української економіки від іноземного капіталу та ринків Росії.
3. **Що таке акціонерне товариство? Яку роль відігравали акціонерні товариства у виникненні монополій?**
   Акціонерне товариство – це підприємство, власність якого поділена на акції, якими

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

володіють акціонери. Акціонерні товариства сприяли концентрації капіталу і виникненню монополій, оскільки великі акціонерні товариства могли контролювати значні частки ринку.

4. **Які монополістичні об'єднання називаються синдикатами?**
   Синдикати – це об'єднання підприємств однієї галузі, які спільно продають свою продукцію, зберігаючи при цьому виробничу самостійність. Синдикати регулюють обсяги продажу та ціни, щоб уникнути конкуренції між учасниками.
5. **Як поява монополій вплинула на економічну та соціально-політичну ситуацію в країні?**
   Монополії призвели до зростання цін і зниження конкуренції, що посилювало нерівність і соціальну напругу. Вони також зміцнювали економічну залежність від кількох великих компаній і сприяли корупції в політиці, оскільки великі підприємства впливали на урядові рішення.
6. **Назвіть відомих вам українських підприємців-меценатів. Чим вони заслужили шану своїх співвітчизників?**
   Відомі підприємці-меценати – це Василь Симиренко, Євген Чикаленко, Лев Кульчицький, Іван Терещенко. Вони фінансували українські культурні проєкти, підтримували освіту і науку, сприяли збереженню національної ідентичності.
7. **Яке місце займало сільське господарство в економіці України на початку XX ст.?**
   Сільське господарство залишалося

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

основною галуззю економіки України, займаючи значну частку експорту і забезпечуючи роботою більшість населення, хоча його механізація була недостатньою.

8. **Охарактеризуйте труднощі, що стояли на шляху розвитку сільського господарства України на початку XX ст.**
Труднощі включали аграрне перенаселення, низький рівень механізації, відсутність доступу до сучасних агротехнологій, залежність від поміщиків і нестачу землі для селян.
9. **Проаналізуйте витоки кооперативного руху в Наддніпрянській Україні та протидію йому імперського центру.**
Кооперативний рух виник як засіб економічної самодопомоги для селян і дрібних виробників. Він допомагав забезпечити доступ до кредитів і ринків. Однак імперська влада Росії перешкоджала його розвитку, боячись посилення національної свідомості та автономних економічних структур.

Запитання і завдання

1. **Які галузі й чому переважали в структурі промислового виробництва України?**
Переважали гірнича, гірничозаводська, металургійна галузі, а також харчова промисловість, оскільки Україна мала багаті природні ресурси (вугілля, залізо) і була важливим сільськогосподарським регіоном, що зумовлювало розвиток харчової промисловості.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

2. **Які життєво важливі галузі виробництва в Україні не були розвинені й чому?**
   Текстильна і хімічна промисловість були слабо розвинені, тому що Україна залежала від імпорту сировини для цих галузей, і розвиток таких підприємств більше концентрувався в центральних районах Російської імперії.
3. **З вашої точки зору, мала б цілком оптимальна структура промислового виробництва для України? Чому вона не склалася?**
   Оптимальна структура включала б збалансований розвиток важкої, легкої, хімічної промисловості та машинобудування. Однак, через колоніальний статус України в складі Російської імперії, її економіка розвивалася однобоко – як джерело сировини та продовольства для імперського центру.
4. **Як позначилася залежність України як сировинної бази на рівні життя населення? Які наведені в таблиці структури промислового виробництва?**
   Залежність від видобувних та сировинних галузей привела до низького рівня життя українського населення, оскільки більшість доходів від промисловості надходили в центр імперії, а робітники отримували низькі зарплати та працювали в складних умовах.

МАТЕМАТИКА-ДОМ.ORG

§ 37 Господарство і соціально-економічне становище населення Західної України на початку XX ст.

Перевірте себе

1. **Дайте загальну характеристику становища західноукраїнських земель на початку XX ст.**
   Західноукраїнські землі (Галичина, Буковина, Закарпаття) перебували під владою Австро-Угорщини, відчували економічну відсталість, політичні утиски, брак промисловості й високий рівень еміграції через нестачу земель і роботи.
2. **У чому виявлялася економічна і політична дискримінація українського населення в Галичині, Буковині й Закарпатті?**
   Дискримінація проявлялася в обмеженні доступу до політичних прав, високих податках для селян, низькому рівні освіти українців, відсутності підтримки українських підприємств, пануванні польської, угорської та австрійської еліт.
3. **Укажіть особливості промислового розвитку Західної України.**
   Промисловість розвивалася повільно і була переважно дрібною; провідними галузями були лісова, нафтовидобувна (в Галичині) і харчова. Відсутність капіталовкладень і конкуренція з імперськими регіонами стримували розвиток.
4. **Визначте характерні риси розвитку сільського господарства Західної України.**

ЧИТАЛКА-ДОМА.ORG

Сільське господарство залишалося малоземельним, з низьким рівнем продуктивності, переважало дрібне землеволодіння. Багато селян були змушені орендувати землю або йти в найми через брак власних угідь.

5. **Чим була викликана масова еміграція із Західної України?**
   Еміграція була викликана нестачею землі, низькими зарплатами та безробіттям. Селяни вирушали до США, Канади, Бразилії, Аргентини, де сподівалися на кращі умови життя.
6. **Чи є підстави вважати, що західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини перебували на становищі внутрішньої колонії чи напівколонії?**
   Так, їх можна вважати напівколонією, оскільки економіка розвивалася однобоко, землі використовувалися для постачання сировини, а інтереси українського населення ігнорувалися на користь австрійської адміністрації та іноземних власників.
7. **Яке значення в житті західноукраїнського селянства відігравав кооперативний рух?**
   Кооперативний рух сприяв економічному піднесенню селян, допомагав протистояти економічному визиску, полегшував доступ до кредитів, забезпечував кращі умови для збуту продукції й був важливим засобом національної самоорганізації.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Запитання і завдання

1. **Використайте наведений уривок для розгляду питання про економічне становище галицьких робітників.**
В уривку описано тяжкі умови життя і роботи на нафтових промислах Бориславa. Робітники зазнавали крайньої бідності, були змушені шукати будь-яку роботу, щоб не померти з голоду. Заробітна плата була мізерною, а ціни на продукти – високими. Роботодавці користувалися становищем і платили дуже низько, створюючи економічну залежність робітників від власників.
2. **Які обставини впливали на посилення визиску на нафтових промислах для посилення визиску робітників?**
На промислах Бориславa склалися умови, які сприяли експлуатації робітників: нестача робочих місць, низькі зарплати, відсутність соціальних гарантій, високі ціни на продукти та монополія власників. Власники використовували безвихідь робітників, що зумовлювало їхню готовність працювати за будь-яку оплату.

§ 38 Суспільно-політичне життя на Наддніпрянщині XIX–XX ст.

Перевірте себе

1. **З діяльністю яких організацій пов'язується початок політичного етапу українського визвольного руху?**
Початок політичного етапу українського визвольного руху пов’язується з Русько-

МІТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

українською радикальною партією (РУРП) і створенням Революційної української партії (РУП).

2. **Чим політичний етап визвольного руху відрізняється від попередніх етапів?**
   На політичному етапі рух стає більш організованим і формує чіткі політичні програми, з'являються перші політичні партії, які ставлять завдання національної автономії та самостійності України.
3. **Коли почали свою діяльність на території Наддніпрянщини неукраїнські політичні партії? Яким було їх ставлення до українського руху?**
   Наприкінці XIX ст. у Наддніпрянщині почали діяти російські та польські політичні партії, які здебільшого негативно ставилися до українського національного руху, часто його пригнічували.
4. **Які факти свідчать про те, що український національний рух на початку XX ст. піднявся на новий щабель?**
   Створення політичних партій (РУП, УНДП), видання праць М. Міхновського, зростання активності в культурно-освітній сфері та боротьба за права українців свідчать про піднесення національного руху на новий рівень.
5. **Коли була утворена РУП?**
   Революційна українська партія (РУП) була утворена у 1900 році.
6. **Охарактеризуйте основні ідеї «Самостійної України» М. Міхновського. Чи відповідали вони тодішній ситуації в**

АКАДЕМІКА-ДОМ.ORG

Україні і Європі?
М. Міхновський у праці «Самостійна Україна» проголошував ідею незалежності України та права українців на власну державу. Ці ідеї були радикальними для того часу, але відповідали зростаючим націоналістичним настроям у Європі.

7. **Які обставини викликали еволюцію РУП у бік автономізму?**
Еволюція РУП у бік автономізму відбулася через складну політичну ситуацію та невизначеність щодо можливості повної незалежності в умовах тиску з боку Російської імперії.

Запитання і завдання

Розкрийте точку зору І. Франка на небезпеку поширення в українському суспільстві російського соціал-демократизму.

Іван Франко розглядав російський соціал-демократизм як значну небезпеку для українського суспільства, навіть більш серйозну, ніж російське самодержавство та цензура. Він вважав, що самодержавство тиснуло на українців фізичною силою, однак соціал-демократичний рух, за його словами, загрожував "крадіжкою душ". Франко застерігав, що російський соціал-демократизм, зі своїми "густими й фальшивими доктринами", може відірвати українців від праці на рідному ґрунті,

МАТЕМАТІКА-DOMA.ORG

відвернути їх від української національної ідентичності.

Таким чином, він вважав, що вплив російської соціал-демократії призводить до втрати національної свідомості українців, підміняючи її чужими ідеями, що не відповідають інтересам українського суспільства.

§ 39 Революція 1905–1907 рр. в Україні та її наслідки

Перевірте себе

1. **Причини революції 1905-1907 рр. у Російській імперії**:

- Економічна криза та зубожіння селянства і робітників.
- Відсутність політичних прав і свобод, посилення репресій.
- Національний гніт неросійських народів, включаючи українців.
- Поразка Росії в Російсько-японській війні (1904-1905 рр.), що показало слабкість імперії та призвело до зростання невдоволення.

2. **Основні події революції в Україні**:

- Січень 1905 р. – масові страйки в Києві, Харкові, Одесі та Катеринославі.
- Жовтень 1905 р. – жовтневий всеросійський страйк, який охопив і Україну, вимоги щодо демократизації.
- Грудень 1905 р. – збройне повстання у Горлівці, на Донбасі.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

- Активізація селянських виступів, вимога розподілу землі.

3. **Форми розвитку українського національного руху в період революції**:

- Створення українських політичних партій, що висували ідею автономії України.
- Розвиток мережі «Просвіт», які займалися просвітницькою діяльністю.
- Відкриття українських газет і журналів, публічне поширення національної ідеї.
- Участь українських депутатів у Державній думі з вимогами автономії та культурних прав.

4. **Виникнення та роль «Просвіт» на Наддніпрянщині**:

- Перші «Просвіти» виникли в Наддніпрянщині у 1905 році, коли вперше дозволили культурно-просвітницькі товариства.
- Вони займалися організацією українських освітніх заходів, виданням літератури, підтримували школи та бібліотеки.
- Сприяли збереженню української мови і культури, поширювали ідеї національної свідомості серед широких верств населення.

5. **Чому українські політичні партії виявилися неспроможними очолити революційний рух**:

- Недостатній досвід і слабка організація партій.
- Брак єдності та відсутність чіткого плану дій серед українських політиків.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

- Потужний тиск з боку імперської влади, що пригнічував національний рух.
- Багато українських партій обмежувалися культурними та освітніми вимогами, уникаючи радикальних політичних кроків.

6. **Діяльність українських парламентських груп в I і II Державних думах**:

- У I Думі (1906 р.) українські депутати утворили Українську парламентську громаду, яка вимагала автономії України та запровадження української мови в школах і судах.
- У II Думі (1907 р.) група українських депутатів продовжувала відстоювати ці вимоги, проте Дума була розпущена.
- Українська громада в обох Думах виступала за політичні та культурні права українців, проте досягти значних змін не вдалося.

7. **Виникнення та роль Товариства українських поступовців (ТУП)**:

- ТУП було створене у 1908 році, коли український рух зазнав репресій після поразки революції.
- Об’єднувало українських інтелігентів і діячів з різних партій для відстоювання культурних і освітніх прав.
- ТУП стало центром національно-демократичної діяльності, займалося підтримкою української освіти, культури та організацією громадської діяльності.

8. **«Українське питання» в III і IV Державних думах**:

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

- У III (1907-1912 рр.) і IV Думах (1912-1917 рр.) національні питання розглядалися вкрай обмежено через посилення імперської реакції.
- Українські депутати піднімали питання про запровадження української мови в школах і місцевому управлінні, проте більшість пропозицій відхилялися.
- «Українське питання» не знаходило підтримки серед більшості депутатів, що свідчило про негативне ставлення імперської влади до національних рухів.

Запитання і завдання

1. **Якими моральними принципами керувалися люди, які, подібно до М. Заньковецької, ставали на шляху погромників?**
   Люди, як Марія Заньковецька, керувалися принципами гуманізму, справедливості та людяності. Вони відчували моральний обов'язок захищати інших, навіть за умов небезпеки для себе. Вони вважали, що насильство та ненависть є неправильними, і тому намагалися зупинити агресію, закликаючи до співчуття й толерантності.
2. **Про які мотиви участі в погромах деяких їх учасників свідчать слова автора: «Погромники кидали свої кийки і похмуро йшли додому...»?**
   Слова автора натякають на те, що багато погромників, можливо, не мали особистої ненависті чи злості, а діяли під впливом

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

натовпу, примусу або пропаганди. Коли їх зупиняли, вони поверталися додому з розчаруванням, оскільки не відчували справжнього задоволення від насильства. Це свідчить про внутрішній конфлікт або сумніви, які деякі з них могли мати щодо своїх дій.

§ 40 Наддніпрянська Україна в 1907–1914 рр.

Перевірте себе

1. **У чому суть столипінської аграрної реформи?**
   Суть реформи полягала в руйнуванні общинної системи землеволодіння та заохоченні селян до виходу з общини, щоб створити приватні фермерські господарства.
2. **Яку мету мала аграрна реформа Столипіна і чи досягла вона її?**
   Мета реформи була зміцнити соціальну стабільність в імперії, підвищити продуктивність сільського господарства та створити клас заможних селян-фермерів. Частково мету було досягнуто, але реформа не мала повного успіху через опір селян та брак часу для її повної реалізації.
3. **Що вам відомо про причини і масштаби еміграції українських селян до Сибіру і на Далекий Схід?**
   Причинами еміграції були нестача землі, аграрне перенаселення та бажання отримати земельні наділи. Масштаб еміграції був значним: десятки тисяч українців

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

переселилися на ці території у пошуках кращих умов життя.

4. **Чим було зумовлено посилення національного гніту в Україні після закінчення російської революції 1905–1907 рр.?**
   Після революції уряд посилив репресії, щоб запобігти новим повстанням. Національний рух розглядався як загроза єдності імперії, тому було введено обмеження щодо української мови, культури та освіти.
5. **Проаналізуйте заборони царського уряду щодо української мови і культури. На що було спрямовано ці заходи?**
   Заборони були спрямовані на русифікацію українців, обмеження розвитку української мови в освіті, літературі та публічному житті. Ці заходи мали на меті зміцнити контроль Росії над українськими землями.
6. **Що вам відомо про «справу Бейліса»? Чому, на ваш погляд, переслідування українців і євреїв відбувалося одночасно? Це закономірність чи випадковість?**
   «Справа Бейліса» була антисемітським процесом у 1911 році, коли єврея Менахема Бейліса безпідставно звинуватили у ритуальному вбивстві. Переслідування євреїв і українців відбувалося через те, що обидві групи розглядалися як «чужі» і потенційно небезпечні для імперії.
7. **Наведіть приклади масових протестів українців проти національного гніту.**
   Прикладом є боротьба за відкриття українських шкіл, протести проти заборони української преси, а також маніфестації за

УЛЕМАТИКА-DOMA.ORG

права національної ідентичності та мови, зокрема акції проти Емського указу і Валуєвського циркуляра.

8. • **Чи є підстави характеризувати масові демонстрації 1910 і 1912 рр. як свідчення зростання української національної свідомості?**
Так, масові демонстрації 1910 і 1912 років свідчили про зростання української національної свідомості, оскільки вони були спрямовані на захист національних прав українців, зокрема на підтримку української мови, культури та освіти. Ці демонстрації показували, що суспільство дедалі більше усвідомлювало свою національну ідентичність і готове боротися за свої права.

9. • **Які питання перебували в центрі уваги українського національного руху напередодні Першої світової війни? Як вони розв'язувалися?**
У центрі уваги українського національного руху перебували питання автономії України, права на освіту українською мовою, культурна самобутність та політичне самовизначення. Напередодні війни частково вдалося досягти успіху у сфері культурних прав, але головні питання політичної автономії залишилися невирішеними, що посилило прагнення до незалежності у подальші роки.

Запитання і завдання

1. **Чому влада забороняла святкування ювілею Т. Шевченка?**

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Влада забороняла святкування ювілею Тараса Шевченка через побоювання, що ці заходи могли б підштовхнути до розвитку національної свідомості українців і сприяти посиленню українського національного руху, що, в свою чергу, загрожувало стабільності Російської імперії. Шевченко був символом боротьби за свободу і справедливість, і тому його постать об'єднувала багатьох українців у прагненні до національного і культурного самовираження, що суперечило імперській політиці асиміляції.

2. **Про що свідчить масовий характер святкових акцій?**
   Масовий характер святкових акцій свідчив про високу популярність Тараса Шевченка серед українців і його важливе місце в національній свідомості. Це також показувало, що значна частина українського суспільства прагнула відзначити свою національну ідентичність та висловити солідарність з ідеями Шевченка. Масові акції свідчили про готовність людей протистояти заборонам і об'єднуватися навколо спільних культурних і національних цінностей.
3. **Що підштовхувало до участі в шевченківській демонстрації не лише українців, а й представників інших народів?**
   До участі в шевченківській демонстрації представників інших народів підштовхувала спільна симпатія до ідей свободи, справедливості та боротьби проти утиску.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

Шевченко своїми творами оспівував загальнолюдські цінності, які резонували з представниками різних народів, що також відчували утиски з боку імперської влади. Демонстрація стала не лише українською, але й загальною акцією протесту проти деспотизму та підтримки прав національної і культурної ідентичності для всіх народів.

§ 41-42 Наростання національного руху в Західній Україні в 1900–1913 рр.

Перевірте себе

1. **Які обставини вплинули на активізацію національного руху в Галичині?**
Національний рух у Галичині активізувався під впливом поглиблення політичної свідомості, соціально-економічних змін, зростання інтересу до української культури, діяльності інтелігенції та формування культурно-освітніх організацій.
2. **Назвіть головні гасла учасників національно-визвольного руху.**
Головними гаслами були: незалежність України, розвиток української культури та мови, боротьба за права українського народу, єдність українських земель.
3. **У чому виявлялося піднесення національно-патріотичного руху молоді?**
Піднесення руху молоді виявлялося в активній участі у культурних товариствах, спортивних організаціях, патріотичних акціях, а також у прагненні до політичної і національної самосвідомості.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

4. **З якою метою утворювалися організації «Просвіта», «Сокіл», «Січ», «Пласт»?**
   Ці організації мали на меті виховання національної свідомості, патріотичне, фізичне і моральне виховання молоді, а також розвиток української культури і освіти.
5. **Розкажіть про боротьбу в Галичині за загальне виборче право.**
   У Галичині українці боролися за розширення прав участі у виборах, оскільки виборче право було обмежене і українці не мали належного представництва. Активісти прагнули добитися загального виборчого права, щоб отримати більший вплив у місцевих органах влади.
6. **Чому такою важливою для галичан була проблема відкриття українського університету?**
   Відкриття українського університету було важливим для забезпечення доступу до освіти рідною мовою, підготовки фахівців для українського суспільства, зміцнення національної ідентичності та протидії польській асиміляційній політиці.
7. **Які особливості національного руху на Буковині та в Закарпатті?**
   Національний рух на Буковині та в Закарпатті відзначався боротьбою за збереження української ідентичності в умовах впливу Румунії та Угорщини, активізацією культурно-просвітницької діяльності та прагненням до єдності з іншими українськими землями.

MATEMATIKA-DOMA.ORG

8. **У чому полягав суть польсько-українського компромісу 1914 р.?**
Польсько-український компроміс передбачав співпрацю між поляками та українцями в Галичині для захисту спільних інтересів перед початком Першої світової війни. Це включало домовленості щодо українських шкіл і політичних прав українців.
9. **Схарактеризуйте українсько-єврейські відносини на початку XX ст.**
Відносини були складними: поруч із співпрацею в економічній сфері та культурних ініціативах інколи виникали конфлікти через економічну конкуренцію та антисемітську пропаганду з боку влади та інших сил, які намагалися розділити українців і євреїв.
10. **Яку роль у піднесенні національного життя на західноукраїнських землях відігравав Андрей Шептицький?**
Митрополит Андрей Шептицький був видатним духовним і культурним лідером, підтримував українське національне відродження, освіту, соціальні та культурні ініціативи, засновував заклади освіти, бібліотеки, заохочував єднання українського народу.

Запитання і завдання

1. **Розкрийте суть вислову «Галичина – український П'ємонт».**
Вислів «Галичина – український П'ємонт» означає, що Галичина, як і італійський П'ємонт у процесі об'єднання Італії, стала

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

центром українського національного руху. Цей регіон виконував роль опорної бази для українців у боротьбі за національні права та державність, особливо в умовах обмеження українського життя в Наддніпрянщині, яка перебувала під Російською імперією.

2. **Завдяки чому забезпечувався поступ національного руху на західноукраїнських землях? Чому в Наддніпрянщині такого поступу не спостерігалося?**
   Поступ національного руху на західноукраїнських землях забезпечувався завдяки відносній свободі дій українців у складі Австро-Угорщини, підтримці духовенства (зокрема, митрополита Андрея Шептицького), діяльності культурно-освітніх організацій, таких як «Просвіта», та активізації молодіжних і спортивних товариств. У Наддніпрянщині ж розвиток національного руху стримувався репресивною політикою Російської імперії, забороною української мови та обмеженням культурно-просвітницької діяльності.

1. **Що нового дає наведений вище документ для характеристики національного руху на Буковині на початку XX ст.?**
   Документ показує, що Буковина поступово розвивалася як український культурний і політичний центр. У цей період українці здобули представництво в Буковинському сеймі і парламенті у Відні, що свідчить про успіхи національного руху. Документ також

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

наголошує на важливості української освіти: на Буковині були засновані школи, українські гімназії, бібліотеки та читальні, що сприяло поширенню національної свідомості серед населення.

2. **Порівняйте стан національного руху в Закарпатті, Галичині і на Буковині.**

- **Галичина:** Галичина була центром національного руху, який активно підтримувався культурно-освітніми організаціями (наприклад, «Просвітою») та різними політичними партіями. Галичина стала «українським П'ємонтом», осередком національно-визвольної боротьби.
- **Буковина:** На Буковині також спостерігалося піднесення національного руху, зокрема завдяки участі українців у Буковинському сеймі та австрійському парламенті. Розвивалася українська освіта, культура та кооперативний рух.
- **Закарпаття:** На Закарпатті національний рух був менш розвинений через жорсткішу угорську політику асиміляції, яка обмежувала українську освіту та культуру. Угорська влада перешкоджала розвитку національної ідентичності русинів (українців) цього регіону.

Таким чином, у Галичині національний рух був найсильнішим, на Буковині – поступово розвивався, а в Закарпатті був обмежений через асиміляційну політику угорської влади.

МАТЕМАТИКА-DOM.ORG

Тематичне ОЦІНЮВАННЯ

1. **Економічно найрозвинутіший регіон України на початку ХХ ст.**
   В Катеринославщина
2. **Яка галузь промисловості Наддніпрянської України була найрозвинутішою?**
   Б Вугільно-металургійна
3. **На який етап перейшов український визвольний рух на початку ХХ ст.?**
   В Політичний
4. **Назвіть першу політичну партію Наддніпрянської України.**
   А Українська радикальна партія
5. **Діяльність Столипіна мала на розвиток України**
   А Позитивний вплив
6. **У сільському господарстві Наддніпрянської України початку ХХ ст. були високорозвинуті галузі, такі як**
   В Вирощування зернових культур
7. **На початку ХХ ст. Наддніпрянська Україна**
   Б Перебувала на початковому етапі індустріалізації
8. **У промисловості Західної України на початку ХХ ст. переважали**
   В Кустарне ремесло з переважанням ручної праці
9. • **У сільському господарстві Західної України панувало**
   А Дрібне селянське господарство
10. • **Обсяг громадянських прав, якими користувалися українці на початку ХХ**

МЕТЕЛИКА-ДОМА.ORG

ст. в Австро-Угорській імперії був, порівняно з Російською імперією
Б Ширшим

11. • **Західна Україна була регіоном**
Б Звідки селяни виїжджали в пошуках роботи і засобів до існування в сусідні країни та в Америку

12. • **На якому етапі становлення індустріального суспільства перебувала Західна Україна?**
А Початковому

13. • **Основними вимогами українських депутатів у Галицькому сеймі та австрійському парламенті на початку XX ст. було**
Г Рівноправний розподіл краю на Східну й Західну Галичину

Дайте відповіді на запитання

1. **Докази політичного етапу національного руху**:

- На початку XX століття в Україні активно діяли політичні партії, які виступали за автономію чи незалежність, наприклад, Українська радикальна партія та Революційна українська партія (РУП).
- У цей період українські представники брали участь у виборах до російських Державних дум, а також у австрійському парламенті, що вказує на усвідомлення політичних прав.
- Проводилися масові демонстрації та мітинги, пов’язані з українськими політичними вимогами.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

2. **Чи відбулася модернізація України без участі українців**:

- Українці часто були залучені до модернізаційних процесів як робоча сила на заводах і в промислових центрах.
- Проте, керівництво та контроль над модернізацією переважно знаходилося в руках російської адміністрації та іноземного капіталу, що обмежувало вплив самих українців на цей процес.

3. **Українці на початку XX ст. як модерна нація**:

- Українці демонстрували ознаки модерної нації: вони мали спільну мову, культуру, а також політичні та національні ідеї.
- Національний рух об'єднував українців, створювалися політичні організації, які висували національні та політичні вимоги.

4. **Чому проголошення політичної свободи у жовтні 1905 р. супроводжувалося екстремістськими формами активності**:

- Після оголошення політичної свободи у 1905 році населення прагнуло швидких змін і активно висловлювало невдоволення до влади.
- Недовіра до влади, яка раніше не давала прав, призвела до радикалізації настроїв. Люди використовували нові можливості для протестів, що іноді набували екстремістських форм через відсутність досвіду політичної боротьби.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

5. **Чому українські національні партії не змогли очолити революцію 1905–1907 рр. в Україні**:
   - Через слабкість організаційної структури, відсутність єдності в українському політичному русі та недостатній досвід політичної діяльності. Їхні вимоги часто були обмеженими культурними та освітніми потребами, а не політичною незалежністю.
6. **Готовність українців Наддніпрянщини до створення самостійної держави перед Першою світовою війною**:
   - В українському суспільстві було прагнення до автономії в складі Російської імперії, однак ідея повної незалежності ще не мала широкої підтримки. Переважали культурні та освітні вимоги, але революційні події підсилювали національну свідомість.
7. **Суть польсько-українського компромісу 1914 р.**:
   - Укладення домовленостей між польськими та українськими діячами для співпраці в боротьбі за права обох народів в Австро-Угорщині. Польська сторона обіцяла підтримати українські національні вимоги в Галичині.
8. **Причини українсько-єврейських суперечностей на початку XX ст.**:
   - Суперечки виникали через економічні питання (євреї контролювали значну частину дрібного бізнесу) та політичні непорозуміння, зокрема через підтримку єврейськими партіями російської влади в певних регіонах України.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

9. **Роль Андрея Шептицького в українському визвольному русі в Галичині**:
   - Митрополит Шептицький активно підтримував національно-культурне відродження, сприяв розвитку освіти і соціальних організацій, а також виступав за права українців у політичних питаннях.
10. **Подібності та відмінності в економічному становищі Наддніпрянщини та Західної України**:

- На Наддніпрянщині домінувала важка промисловість, керована переважно російськими інвесторами. Західна Україна мала аграрну економіку, з сильною залежністю від польських та австрійських землевласників.

11. **Переважання культурних вимог у національно-визвольному русі Західної України**:

- Автономія у складі Австро-Угорщини була реальною метою для багатьох українських політиків, тому багато вимог зосереджувались на культурній та освітній автономії.

12. **Суть терміна «український П'ємонт»**:

- Західну Україну (Галичину) вважали осередком українського національного руху, подібним до ролі П'ємонту в італійському об’єднанні.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

13. **Завдання учасників національно-визвольного руху перед Першою світовою війною**:

- Поширення національної свідомості, підготовка до можливих змін у політичній ситуації, співпраця з іншими народами для забезпечення прав українців.

14. **Особливості соціально-економічного розвитку Східної Галичини, Буковини і Закарпаття на початку XX ст.**:

- Панування великих землевласників, слабкий розвиток промисловості, залежність від австрійського і польського капіталу. Ці фактори спонукали до масової еміграції та активізації кооперативного руху.

15. **Суть суперечностей між українцями та польською меншиною і можливості компромісу**:

- Головні суперечності полягали у питаннях політичної влади, землеволодіння та мовної політики. Компроміс міг бути досягнутий на основі взаємного визнання національних прав та культурних автономій.

§ 45 Вплив модернізації на культурне життя українців

Перевірте себе

1. **Розвиток початкової освіти в Наддніпрянщині**:

МАТЕМАТИКА.DOMA.ORG

- Початкова освіта в Наддніпрянщині розвивалася повільно і була під значним контролем царської влади, яка обмежувала викладання українською мовою. Більшість шкіл мали релігійний або сільський характер.

2. **Зміни в початковій освіті в Західній Україні**:

- У Західній Україні (Галичина, Буковина, Закарпаття) початкова освіта отримала підтримку з боку українських громадських організацій, як-от «Просвіта». Утворювались школи з викладанням рідною мовою, однак влада Австро-Угорщини також обмежувала розвиток національної освіти.

3. **Розвиток середньої та вищої освіти в Україні**:

- Середня освіта здебільшого контролювалась царською владою, особливо на Наддніпрянщині, з обмеженим доступом до навчання українською мовою. Вища освіта була доступна в університетах Харкова, Києва, Львова, але в основному викладалась російською або польською мовами.

4. **Прізвища українських учених світового рівня**:

- Іван Пулюй (фізик), Микола Кибальчич (винахідник), Данило Заболотний (мікробіолог), Ілля Мечников (біолог), Володимир Вернадський (геохімік).

МАТЕМАТИКА-ДОКЛАД.ORG

5. **Перший лауреат Нобелівської премії з України**:

- Ілля Мечников, який отримав Нобелівську премію з фізіології та медицини у 1908 році за дослідження імунної системи.

6. **Роль історичних та гуманітарних наук у розвитку українського національно-визвольного руху**:

- Ці науки сприяли збереженню та поширенню української культурної спадщини, національної ідентичності, що посилювало патріотизм і сприяло формуванню національної свідомості.

7. **Емансипація жінок в Україні**:

- Процеси емансипації почалися під впливом західноєвропейських ідей рівноправ'я. Активну роль відігравали діячки як Христина Алчевська, яка сприяла освіті жінок, та Софія Русова, яка розвивала національне виховання і підтримувала ідеї рівності.

8. **Вплив українських газет і журналів на національну свідомість**:

- Українська преса сприяла поширенню ідей національної незалежності, культурного відродження та збереження української мови. Вона формувала патріотизм і підвищувала національну свідомість серед населення.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Запитання і завдання

На основі тексту, Наталія Полонська-Василенко звертає увагу на такі проблеми в галузі розвитку освіти в Україні у другій половині XIX століття:

1. **Заборона української мови в освіті** – Після польського повстання 1863 року розпочалося переслідування української мови, що вплинуло на школи. Українська мова була заборонена як мова викладання, навчання велося виключно російською мовою, не дозволялося друкувати підручники українською.
2. **Обмеження доступу до гімназій** – Російський уряд обмежував вступ до гімназій, надаючи перевагу представникам вищих верств суспільства, через що багато українців не мали змоги здобути середню освіту.
3. **Недостатня кількість державних гімназій** – Хоча кількість гімназій зростала, цього було недостатньо для задоволення потреб усіх охочих навчатися.
4. **Відсутність українських вищих навчальних закладів** – Всі вищі школи в Україні мали домінуючий російський, німецький або польський вплив. Українці не мали власного університету, а боротьба за створення українськомовного закладу не була успішною.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Перевірте себе

1. **Умови розвитку української культури в другій половині XIX ст. - на початку XX ст.**:

- **Політичні обмеження**: Російська імперія продовжувала політику заборон української мови та обмеження культурної діяльності, включно з Емським указом та Валуєвським циркуляром.
- **Активність інтелігенції**: Незважаючи на репресії, українські письменники, митці, та громадські діячі активно розвивали культуру через літературні твори, публічні виступи та гуртки.
- **Роль громадських організацій**: Створення організацій, як-от «Просвіта», підтримувало розвиток освіти, поширення української мови та підвищення національної свідомості.

2. **Таблиця "Розвиток української літератури у другій половині XIX ст."**:

Письменники і письменниці	**Головні твори**
Марко Вовчок	"Інститутка", "Народні оповідання"
Пантелеймон Куліш	"Чорна рада", "Записки о Южной Руси"
Іван Нечуй-Левицький	"Кайдашева сім'я", "Микола Джеря"
Панас Мирний	"Хіба ревуть воли, як ясла повні?", "Повія"

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

Письменники і письменниці	Головні твори
Леся Українка	"Лісова пісня", "Камінний господар"
Іван Франко	"Захар Беркут", "Мойсей", "Каменярі"

3. **Перший український театр – театр корифеїв**:

- **Засновники**: Марко Кропивницький, Іван Карпенко-Карий, Михайло Старицький.
- **Час і місце**: Театр виник у 1882 році в Єлисаветграді (сучасний Кропивницький).

4. **Українські драматурги другої половини XIX ст.**:

- Іван Карпенко-Карий, Марко Кропивницький, Михайло Старицький.

5. **Значення музики**:

- Українська музика була важливим елементом національної культури та ідентичності, надихала народ, підтримувала дух. Професійні композитори, як-от Микола Лисенко, створювали музику на основі народних мотивів, що сприяло популяризації української музики та культури.

6. **Розвиток музичного мистецтва**:

- **Композитори**: Микола Лисенко, Кирило Стеценко, Михайло Вербицький.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

- **Фольклорна основа**: Основою музичного мистецтва стали народні мелодії та пісні, які адаптувалися для професійної сцени.

Запитання і завдання

1. **Івана Франка називали українським енциклопедистом. Доведіть це твердження, спираючись на факти його біографії**:

- Іван Франко був надзвичайно різнобічною особистістю, і його творчість охоплює широке коло тем. Він писав у різних жанрах – від поезії до публіцистики, від драматургії до наукових статей. Франко займався літературою, історією, філософією, соціологією, етнографією, економікою, перекладами. Як науковець, він досліджував українську літературу, культуру та мову, а також створив праці з питань світової літератури. Завдяки його багатосторонньому внеску Франка називають українським енциклопедистом.

2. **Американський дослідник Клеренс Маннінг назвав Івана Франка «скульптором модерної української нації». Прокоментуйте це твердження**:

- Іван Франко зробив великий внесок у формування української національної свідомості та культури. Його творчість і громадська діяльність сприяли зміцненню національної ідентичності та пробудженню патріотизму серед українців. Франко писав про національні проблеми, боровся за права

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

українців та виступав за соціальну справедливість. Він закликав до єднання українського народу, захисту його прав і культурного розвитку. Саме тому Маннінг назвав Франка «скульптором модерної української нації», адже Франко своїми працями і поглядами формував образ сучасної, свідомої та незалежної України.

§ 47-48 Мистецтво

Перевірте себе

1. **Картини яких українських художників, про яких йшлося в тексті параграфа, ви бачили?**

- В тексті параграфа, ймовірно, згадуються роботи таких художників, як Тарас Шевченко, Микола Пимоненко, Сергій Васильківський, Олександр Мурашко. Картини Шевченка відомі своїм національним характером, а Пимоненко й Васильківський зображали сільське життя та природу України. Олександр Мурашко працював у стилі модерн та реалістично передавав риси української культури.

2. **Охарактеризуйте розвиток архітектури в Україні в другій половині XIX ст.**

- У другій половині XIX століття в Україні набуває популярності стиль історизму, який передбачає використання елементів різних архітектурних стилів, таких як готика, ренесанс та бароко. Також з'являється архітектура у стилі модерн, що характеризується асиметрією,

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

декоративністю та використанням нових матеріалів, як-от скло та метал.

3. **Що нового з'явилося в українській архітектурі на початку XX ст.?**

- На початку XX століття в українській архітектурі поширюється стиль модерн, який орієнтується на нові форми, зокрема використання природних ліній та декоративних елементів. Крім того, починає розвиватися український національний стиль, що поєднував традиційні українські елементи з новітніми архітектурними течіями.

4. **Як розвивалося скульптурне мистецтво в Україні?**

- Скульптурне мистецтво в Україні другої половини XIX – початку XX століття розвивалося повільніше, ніж живопис, однак поступово почало набувати національних рис. З'являлися скульптури на історичну та народну тематику. Серед видатних українських скульпторів того часу – Леонід Позен, який відомий своїми творами на тему українського селянства.

5. **Які зміни відбувалися під впливом модернізації в релігійному житті?**

- Модернізація в релігійному житті спричинила поширення національної свідомості серед духовенства, зокрема, підтримку української мови в церковних службах. З’являлися нові течії, які прагнули адаптувати релігійне життя до сучасних

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

умов, одночасно підтримуючи зв'язок з національною культурою.

6. **Яке значення мали переклади на українську мову Біблії і Євангелія?**

- Переклади Біблії та Євангелія українською мовою мали важливе значення для розвитку української культури та релігійного життя. Вони сприяли підвищенню національної свідомості, розширенню використання української мови та зміцненню української ідентичності в духовній сфері.

Запитання і завдання

1. **Що, на вашу думку, спричинило такий великий потяг до малярства широких мас українців?**

- Великий потяг до малярства серед широких мас українців був обумовлений декількома факторами. По-перше, бажанням виразити свою національну ідентичність та культуру через мистецтво. По-друге, мистецтво було одним із способів для незаможних верств показати свої здібності та самовиразитися. Київська рисувальна школа, відкрита для всіх, стала важливим освітнім осередком, де навчання було доступним і для дітей бідних сімей. Саме можливість безкоштовного навчання заохочувала до участі багатьох талановитих молодих українців, які прагнули мистецького самовираження.

МЕТОДИКА-DOMA.ORG

2. **Назвіть українських художників – сучасників М. Мурашка.**

- Серед українських художників-сучасників Миколи Мурашка були такі відомі митці, як Тарас Шевченко, Костянтин Трутовський, Сергій Васильківський, Порфирій Мартинович, Олександр Мурашко (його племінник), Микола Пимоненко, а також Іван Їжакевич. Кожен із них робив внесок у розвиток українського образотворчого мистецтва та збагачував національну художню традицію.

§ 51 Узагальнення до теми

Тематичне оцінювання

1. **Софія Русова ввійшла в історію як**

- **В** Творець концепції української національної освіти.

2. **Укажіть міста Наддніпрянщини, де були університети**

- **А** Київ, Харків.

3. **Перший учений-лауреат Нобелівської премії, родом з України**

- **Г** Ілля Мечников.

4. **Укажіть автора вірша «Ще не вмерла Україна», який став гімном України**

- **Г** Павло Чубинський.

МАТЕМАТИКА-DOMA.ORG

Дайте відповідь на запитання

1. **Які зміни відбулися в освіті в другій половині XIX – на початку XX ст.?**
   Відбулася активна модернізація освіти, зокрема розширення доступу до початкової та середньої освіти, відкриття нових навчальних закладів і збільшення кількості студентів. З'являються спеціалізовані жіночі навчальні заклади та технічні школи. Зміни пов’язані із загальним процесом модернізації суспільства, що вимагало підготовлених фахівців.
2. **Охарактеризуйте спільне й відмінне в розвитку освіти в Наддніпрянській та Західній Україні.**
   Спільне: прагнення поширити освіту та збільшити кількість освічених громадян.
   Відмінне: в Наддніпрянській Україні освіта контролювалася царською владою, яка обмежувала навчання українською мовою. У Західній Україні Австро-Угорщина дозволяла певну автономію, і тут активно розвивалися українські культурно-освітні товариства, як-от «Просвіта».
3. **Як розвиток українського мистецтва пов’язаний з європейськими тенденціями?**
   Українське мистецтво орієнтувалося на європейські стильові напрями, такі як романтизм, реалізм та модернізм, відображаючи водночас національні теми та символіку, що сприяло формуванню національної ідентичності.

АТЕМІКА-ДОМА.ORG

4. **Яке значення мала творчість М. Лисенка для формування української нації?**
Микола Лисенко є основоположником української національної музики. Його творчість, зокрема опера «Тарас Бульба» та інші твори, сприяла піднесенню української національної самосвідомості та збереженню культурної спадщини.
5. **Яке значення для національно-визвольної боротьби українського народу мала діяльність М. Грушевського як історика?**
Грушевський своїми працями утвердив уявлення про історичну самобутність українського народу, доводячи його право на власну державність. Він написав фундаментальну «Історію України-Руси», що стала підґрунтям для українського національного руху.
6. **Яким чином розвиток культури в другій половині XIX – на початку XX ст. впливав на формування модерної української нації?**
Культура сприяла відродженню національної свідомості та консолідації суспільства, що стало основою для формування модерної української нації. Відкриття культурно-освітніх організацій, видання творів українською мовою, розвиток музики і мистецтва були важливими чинниками цього процесу.
7. **Який вплив справила епоха модернізації на розвиток українського мистецтва початку XX ст.?**
Епоха модернізації сприяла появі нових

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

мистецьких стилів і технік, зокрема імпресіонізму та модерну, в українському живописі та літературі. Митці почали більше цікавитися соціальною тематикою і національною ідентичністю.

8. **Чи пов'язані модернізаційні процеси в економіці й суспільному житті України з появою модерністського напряму в мистецтві?**
   Так, економічні та суспільні зміни, що супроводжували модернізацію, впливали на інтерес митців до нових форм і стилів, які відображали сучасні проблеми, соціальні та національні ідеї. Модерністські тенденції в мистецтві стали реакцією на зміни у суспільстві.
9. **Який вплив справили на розвиток національно-визвольного руху на Західній Україні представники культури Наддніпрянської України, а діячі західноукраїнської культури – на процес національного відродження на Наддніпрянщині?**
   Представники Наддніпрянської України, як І. Франко та М. Лисенко, через свою творчість впливали на національно-визвольні прагнення на Західній Україні. Західноукраїнські діячі, як-от М. Грушевський, підтримували національний рух на Наддніпрянщині через культурні обміни, публікації та особисту участь у політичних і громадських подіях.
10. **Досягнення європейського і світового рівня представників науки, літератури та мистецтва України**:

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

- У галузі науки: **Ілля Мечников** (лауреат Нобелівської премії за дослідження в галузі імунітету), **Володимир Вернадський** (засновник геохімії та біогеохімії, творець концепції ноосфери), **Іван Пулюй** (фізик і винахідник, один із перших дослідників рентгенівських променів).
- У літературі: **Тарас Шевченко** (поет, художник, символ національної свідомості українців), **Леся Українка** (видатна поетеса, драматург), **Іван Франко** (письменник, публіцист, громадський діяч).
- У мистецтві: **Микола Лисенко** (основоположник української класичної музики), **Казимир Малевич** (відомий у світі художник-авангардист, засновник супрематизму), **Соломія Крушельницька** (співачка, яка здобула міжнародне визнання).

Сьогодні найбільш відомими за межами України є Тарас Шевченко, Казимир Малевич та Соломія Крушельницька.

11. **Відображення ідеї єдності та соборності України у творчості письменників, композиторів і художників**:

- У творах **Тараса Шевченка** багато уваги приділяється ідеї єдності українського народу, його прагненню до волі та самостійності («Кобзар», поема «Сон»).
- **Іван Франко** також у своїй творчості закликав до єднання українців та боротьби за свої права («Мойсей», «З вершин і низин»).

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

- У музиці **Миколи Лисенка** звучать національні мотиви, що підтримують ідею соборності України (опера «Тарас Бульба», композиція «Молитва за Україну»).
- **Художники** цього періоду, як-от Михайло Бойчук, використовували національні мотиви, що демонстрували українську ідентичність і єдність нації.

§ 52 Підсумки розвитку України в XIX – на початку XX ст.

Перевірте себе

1. **Вплив процесів модернізації на національне відродження і процес українського націотворення**: Модернізація сприяла розвитку економіки, освіти, преси, а також соціальної структури, що підвищило рівень освіченості та національної свідомості українців. Це сприяло зростанню інтересу до української культури, мови і розширенню мережі культурних та просвітницьких організацій, таких як «Просвіта».
2. **Характер відносин між Наддніпрянською Україною і Російською імперією та між Західною Україною і Австро-Угорщиною**: У Наддніпрянській Україні існувала жорстка політика русифікації, що забороняла українську мову та культуру. Західна Україна, хоча теж відчувала певні обмеження, мала більшу автономію, можливість використовувати українську

МАТЕМАТИК-ДОМА.ORG

мову в освіті й культурному житті, що сприяло розвитку національної свідомості.

3. **Вплив національної інтелігенції на відродження української держави**: Національна інтелігенція активно сприяла формуванню національної свідомості, поширенню ідей автономії та самостійності. Вони засновували просвітницькі та політичні організації, публікували літературу українською мовою і підтримували національні рухи, зокрема підготовку кадрів для майбутньої української державності.
4. **Підхід до розв'язання міжнаціональної суперечності на початку XX ст.**: На початку XX ст. українські лідери намагалися знайти баланс між національними інтересами й уникненням конфліктів із владою. Політичні партії та національні організації пропагували ідеї автономії в рамках імперій, але зберігали курс на збереження культурних і політичних прав українців.
5. **Перспективи утворення соборної української держави на початку XX ст.**: Історичні події, зокрема революційні рухи 1905-1907 років, діяльність українських політичних партій та культурно-просвітницьких організацій, сприяли формуванню ідеї соборності та самостійності. Однак жорстка імперська політика і внутрішні конфлікти між регіонами утруднювали цей процес.
6. **Історичні виклики на початку XX ст. і реакція України**: Україна зіткнулася з

УКРАЇНСЬКА-ДОМА.ORG

проблемами національної ідентичності, політичної несвободи, національного гноблення. Українці відповідали на це зростанням національної свідомості, активізацією політичних рухів, зокрема діяльністю партій і культурно-просвітницьких організацій, що сприяло розширенню прав і свобод.

Запитання і завдання

1. **Чим, на ваш погляд, пояснювався нерівномірний розподіл етнічних груп за родом діяльності?**

   Нерівномірний розподіл етнічних груп за родом діяльності зумовлювався історичними та соціально-економічними факторами. Українці, як корінна етнічна група, переважно займалися сільським господарством (хліборобством), бо не мали доступу до капіталу та обмежену можливість займатися промисловістю і торгівлею. Росіяни займали посади у військовій та адміністративній сферах, що відображало їхню привілейовану позицію в імперії. Євреї традиційно займалися торгівлею та ремісництвом, оскільки на них діяли обмеження щодо володіння землею, тож вони зосереджувалися у сферах, де ці обмеження не мали великого впливу. Поляки часто обіймали адміністративні посади, що пов'язано з їхньою участю в управлінні Галичиною під владою Австро-Угорщини.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG

2. **Як така ситуація позначалася на суспільно-політичному житті України?**

Такий розподіл впливав на соціально-політичну ситуацію, сприяючи соціальній напруженості та національним суперечностям. Українці, обмежені в доступі до промисловості та адміністративних посад, мали менше можливостей для економічного зростання і політичного впливу, що посилювало їхнє незадоволення імперською владою та підтримувало національні рухи. Домінування росіян у державному управлінні зміцнювало русифікацію і обмеження прав українців, а участь євреїв і поляків у торгівлі та адміністрації породжувала економічні та культурні конфлікти між різними групами. Ця нерівність сприяла зростанню українського національного руху, прагненням до автономії та справедливості у суспільно-політичному житті.

МАТЕМАТИКА-ДОМА.ORG